

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Кафедра міжнародних
відносин і політичного менеджменту*

Зелінська Дарина Євгеніївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**“ ООН ТА ЇЇ РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В
СВІТІ”**

Спеціальність: 292 “Міжнародні економічні відносини”

Допускається до захисту
Протокол № _____
від _____
завідувач кафедри
міжнародних відносин
і політичного
менеджменту
д.н.держ.упр.,доц.,
Вікторія ЗАГУРСЬКА-АНТОНЮК

(підпис)

Науковий керівник
д.н.д.у., к.е.н. В.В. Ксендзук

(підпис)

Рецензент
д.н.д.у., доц. В.Ф. Загурська-Антонюк

(підпис)

**Житомир
2024**

Я, Зелінська Дарина Євгеніївна, цим засвідчую, що представлена до захисту бакалаврська робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ.....	6
1.1. Історія виникнення та еволюція принципів діяльності ООН як міжнародної організації.....	6
1.2. Структура органів ООН та їх роль у сфері забезпечення миру та безпеки	10
1.3. Нормативно-правова база ООН: оцінка ефективності механізмів забезпечення миру	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ.....	25
2.1. Сучасний стан міжнародної безпекової ситуації в світі	25
2.2. Аналіз викликів та проблем перед ООН у сфері забезпечення миру та безпеки	29
2.3. Розвиток відносин ООН-Україна у сфері забезпечення миру та безпеки	35
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ.....	55
3.1. Напрями удосконалення структури органів ООН у сфері забезпечення миру та безпеки	55
3.2. Розвиток відносин між НАТО і ООН: виклики та перспективи.....	64
3.3. Пропозиції щодо подолання проблем у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки: прогнозування ролі ООН.....	66
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Метою Організації Об'єднаних Націй є підтримання і зміцнення миру, міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Організація намагається покласти край насильству і нетерпимості, сприяти розвитку і забезпечити рівність, захистити права людини і зменшити масштаби бідності.

Організація Об'єднаних Націй була створена в 1945 році країнами-переможницями у Другій світовій війні. Дата ратифікації її Статуту — 24 жовтня, яка відзначається як День ООН. До головних органів ООН належать: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Секретаріат (Генеральний секретар Антоніу Гутерріш), Міжнародний Суд, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки. Нині в складі ООН налічується 193 країни-учасниці. Членами ООН можуть бути всі миролюбні держави, які беруть на себе зобов'язання дотримуватися статуту й можуть і прагнуть ці зобов'язання виконувати. Нових членів приймає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки. ООН керується такими принципами діяльності: суверенна рівність усіх членів; сумлінне виконання взятих на себе за Статутом обов'язків; вирішення міжнародних суперечок мирними способами й ін.

Дослідження ролі ООН у процесі забезпечення безпеки країн, на наш погляд, відіграє важливу роль у визначенні ключових напрямків допомоги у вирішенні проблеми досягнення миру.

Проте, на сьогодні вагома роль ООН у забезпеченні миру та безпеки на планеті почала досить широко критикуватися вітчизняними та закордонними політиками, адже її дії в процесі ведення війни не показали високих результатів.

Метою роботи є аналіз ООН та її роль в забезпеченні миру та безпеки в світі.

Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні завдання:

- Дослідити історію виникнення та еволюцію принципів діяльності ООН як міжнародної організації;
- Визначити структуру органів ООН та їх роль у сфері забезпечення миру та безпеки;
- Проаналізувати нормативно-правову базу ООН: оцінка ефективності механізмів забезпечення миру;
- Виокремити сучасний стан міжнародної безпекової ситуації в світі;
- Здійснити аналіз викликів та проблем перед ООН у сфері забезпечення миру та безпеки;
- Вивчити розвиток відносин ООН-Україна у сфері забезпечення миру та безпеки;
- Розглянути напрями удосконалення структури органів ООН у сфері забезпечення миру та безпеки;
- Проаналізувати розвиток відносин між НАТО і ООН: виклики та перспективи;
- Навести пропозиції щодо подолання проблем у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки: прогнозування ролі ООН.

Об'єктом дослідження в роботі виступає ООН як міжнародна організація, основні цілі якої - це підтримка і зміцнення міжнародного миру і безпеки.

Предметом дослідження є місце та роль ООН в забезпеченні миру та безпеки в світі.

Робота складається з вступу, трьох розділів, що розділені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

1.1. Історія виникнення та еволюція принципів діяльності ООН як міжнародної організації

Організацію Об'єднаних Націй було засновано 1945 року в повоєнний час, однак, ідея створення такої організації зародилася ще в період активних бойових дій під час Другої світової війни.

Так, словосполучення "об'єднані нації" було використано вперше ще в Декларації Об'єднаних Націй 1942 року за пропозицією президента США Франкліна Д. Рузвельта.

Цей документ був підписаний США, Великою Британією, СРСР і Китаєм для того, щоб використовувати всі свої військові та економічні ресурси проти країн "осі" (Німеччина, Італія і Японія) і не укладати з ними сепаратний мир. Варто зазначити, що в схожих умовах було створено і попередницю ООН - Лігу Націй. Цю організацію було засновано 1919 року після Першої світової війни відповідно до умов Версальського договору. Тоді створення Ліги Націй було зумовлено необхідністю "розвитку співробітництва між народами і для забезпечення миру і безпеки" [27].

При цьому до числа основних цілей організації належали такі [3]:

- забезпечення міжнародної безпеки;
- створення умов для роззброєння;
- створення дипломатичних механізмів для розв'язання конфліктів і розбіжностей, що виникають між країнами;
- збільшення рівня життя населення по всьому світу.

Оскільки Ліга Націй була створена після Першої світової війни відповідно до умов Версальського договору, її діяльність визначалася країнами-переможницями, що створювало можливості для формування однополярного світового порядку. Ба більше, сама можливість початку Другої світової війни

засвідчила низький ступінь ефективності Ліги Націй у справі забезпечення міжнародного миру і безпеки. Тому, організація припинила своє існування 1946 року.

У 1945 році на Конференції Об'єднаних Націй, у якій брали участь представники 50 країн, почалося розроблення Статуту ООН. Його підписали на Сан-Франциській конференції 26 червня того ж року 50 країн (пізніше Статут підписала 51-ша країна - Польща), які виступали прихильниками підтримання миру і безпеки, розвитку партнерських відносин і сприяння соціальному прогресу, поліпшення якості життя населення світу і вдосконалення питань забезпечення прав людини. При цьому офіційно ООН існує з 24 жовтня 1945 року і щорічно в цей день святкується День Організації Об'єднаних Націй.

Згідно зі статтею 1 Статуту ООН цілями організації проголошуються чотири основні цілі, серед яких [35]:

- підтримка міжнародного миру і безпеки, для чого необхідне вжиття ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загроз миру, актів агресії та інших порушень миру за допомогою мирних засобів на основі принципів справедливості та міжнародного права;

- розвиток дружніх відносин між націями, що ґрунтується на повазі принципів рівноправності та самовизначення народів;

- реалізація міжнародного співробітництва для розв'язання міжнародних проблем різного характеру, зокрема економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, а також для заохочення поваги до прав людини і свобод для всіх;

- узгодження дій націй у досягненні всіх спільних цілей.

Нині ООН - це міжнародна організація, основні цілі якої - це підтримка і зміцнення міжнародного миру і безпеки, а також розвиток співробітництва між країнами.

Членами Організації Об'єднаних Націй є незалежні держави, які добровільно вступають до неї і беруть на себе зобов'язання, визначені в Статуті ООН. Зі свого боку, цей документ є міжнародним договором, який відображає

основні принципи міжнародних відносин. Наразі до числа країн-членів ООН входить 193 держави (майже всі суверенні держави у світі). Найважливішим контекстом для розвитку діяльності Організації Об'єднаних Націй стала глобалізація. Вона відкрила широкі можливості для соціального та економічного розвитку країн-учасниць, особливо після Другої світової війни.

Тоді розвитку глобалізаційних процесів сприяли поліпшення технологій, які посприяли міжнародним перевезенням, а також підвищення ступеня доступності міжнародного телефонного зв'язку. Ба більше, активізувалася міжнародна торгівля, як наслідок, з'явилася спеціалізована міжнародна угода, що займається питаннями регулювання зовнішньоторговельних зв'язків між країнами, - Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ).

Саме ГАТТ близько півстоліття виконувала функції Світової організації торгівлі (СОТ), яка зараз входить до структури ООН як самостійна міжнародна організація, що виконує завдання в галузі зниження торговельних бар'єрів. Глобалізація як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції призвела до розвитку міжнародного фінансового співробітництва, активізації міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків, науково-технічного прогресу і міграційних потоків. Усе це позитивним чином вплинуло на соціально-економічний розвиток у світовому масштабі [19].

Однак, нарівні з перевагами глобалізаційні процеси стали призводити і до певних наслідків: фінансових криз, збільшення нерівності між країнами, монополізації різних ринків та екологічних проблем. Особливо яскраво названі проблеми проявилися наприкінці минулого століття і посилюються на початку поточного. Особливу роль у пом'якшенні зазначених наслідків зіграла Організація Об'єднаних Націй. Так, на початку ХХ століття став очевидним масштаб негативних проявів глобалізації у світі, тому 2000 року країни-члени ООН ухвалили Декларацію тисячоліття, спрямовану на зниження світового рівня злиднів.

У ній було сформульовано 8 основних цілей (Цілі розвитку тисячоліття, скорочено - ЦРТ), досягнення яких передбачалося завершити до 2015 року.

Ці цілі були сформульовані на основі глав Декларації тисячоліття, і включають [2]:

- ліквідацію абсолютної бідності та голоду;
- надання доступу до загальної початкової освіти;
- забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок;
- зниження дитячої смертності;
- охорону материнства;
- боротьбу з такими захворюваннями, як ВІЛ/СНІД, малярія тощо;
- забезпечення екологічної стійкості;
- глобальне партнерство для досягнення цілей розвитку.

Для досягнення цих цілей зусиллями ООН і партнерів було реалізовано різні проекти, зокрема в найменш розвинених країнах світу. У звіті "Цілі розвитку тисячоліття: доповідь за 2015 рік" зазначено, що світовій спільноті вдалося досягти певних успіхів. [5]

Подальше погіршення екологічної обстановки, наявність бідності, низький рівень освіти і відсутність гендерних свобод у найменш розвинених країнах світу призвели до необхідності переосмислення цілей розвитку.

Таким чином у 2015 році на зміну Цілям розвитку тисячоліття прийшли Цілі сталого розвитку (ЦСР), сформульовані Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році на період до 2030 року. Вони включають 17 цілей і кілька десятків завдань, що співвідносяться з концепцією сталого розвитку як балансу між екологічною, економічною та соціальною сферами.

Таким чином, Організація Об'єднаних Націй здійснює значущий внесок у розв'язання глобальних проблем, спричинених розвитком глобалізаційних процесів, старт яким було дано ще в минулому столітті. Уже зараз можна стверджувати, що ЦРТ і ЦСР справляють значний вплив на згладжування негативних тенденцій. Наприклад, згідно з даними "Графіку перебігу досягнення цілей у сфері сталого розвитку до 2022 року", удалося досягти гарного результату в зниженні рівня бідності, поліпшення охорони здоров'я та ін. у деяких регіонах світу [17]

Однак, варто звернути увагу на те, що досягнення ЦСР дещо сповільнилося внаслідок пандемії нової коронавірусної інфекції COVID-19, яка також стала можливою через високий ступінь взаємопов'язаності та взаємозалежності держав унаслідок розвитку глобалізації.

Отже, протягом усієї історії діяльність ООН як міжнародної організації супроводжував процес глобалізації. Організацію було сформовано після Другої світової війни, і практично одразу вона долучилася до розв'язання проблем глобального характеру, що полягали не тільки в питаннях забезпечення миру і безпеки, а й в інших сферах. Глобалізація принесла світові велику кількість переваг, однак, нарівні з ними, вона принесла і низку загроз, серед яких світові економічні кризи, зростання нерівності між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, погіршення стану довкілля та багато іншого.

Розв'язання зазначених проблем вимагало активізації колективних зусиль країн світу, в чому важливу роль зіграла ООН. На початку створення організації головним пріоритетом діяльності слугувало забезпечення миру і безпеки.

Нині основним вектором розвитку є концепція сталого розвитку, супроводжувана досягненням Цілей сталого розвитку, сформульованих саме досліджуваною організацією.

1.2. Структура органів ООН та їх роль у сфері забезпечення миру та безпеки

Статут ООН - основоположний міжнародний документ, який у зобов'язувальній формі встановлює основні принципи і норми поведінки держав на світовій арені, регламентує відносини між державами, діяльність органів ООН і міжнародних організацій, що входять до її системи.

Відповідно до Статуту головними органами ООН є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат (рис. 1.1).

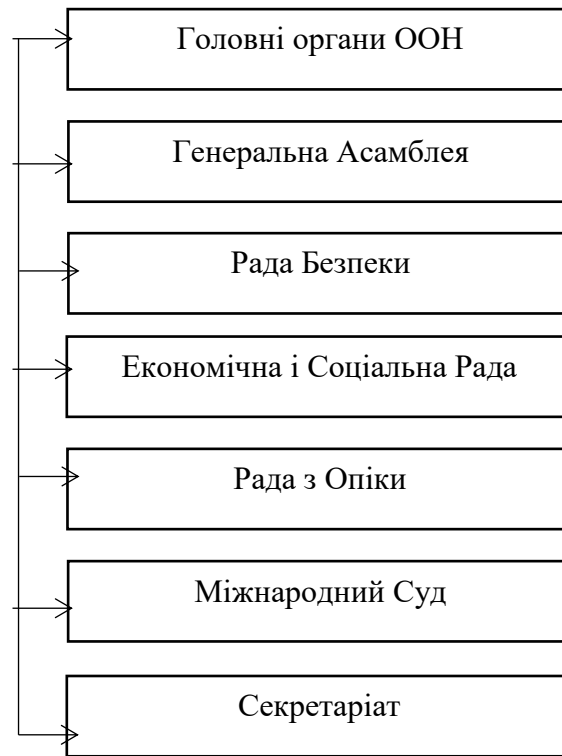

Рис. 1.1. Головні органи ООН.

Джерело: Розроблено автором на основі [35].

У роботі Генеральної Асамблеї (ГА) беруть участь усі члени Організації, які щорічно збираються на чергову сесію. ГА розглядає проблеми підтримання миру і загальної безпеки, роззброєння, міжнародного співробітництва в економічній, соціальній, гуманітарній та інших галузях. Її рішення, за винятком питань бюджету Організації, мають рекомендаційний характер. На вимогу більшості членів ООН або Ради Безпеки можуть скликатися спеціальні та надзвичайні спеціальні сесії для розгляду окремих міжнародних проблем. ГА обирає непостійних членів Ради Безпеки, а також членів інших органів ООН. За рекомендацією РБ вона приймає нових членів і призначає Генерального секретаря ООН - вищу адміністративну посадову особу Секретаріату.

Рада Безпеки (РБ) відіграє ключову роль у досягненні головної мети ООН - підтримці міжнародного миру і безпеки. РБ є органом, уповноваженим ухвалювати рішення, обов'язкові для всіх членів Організації. Вона складається з 15 членів: 5 постійних (Російська Федерація, США, Китай, Велика Британія і Франція) і 10 непостійних, які обирають на основі принципу справедливого

географічного розподілу строком на два роки (станом на 2023 рік: В'єтнам, Індія, Ірландія, Кенія, Мексика, Нігер, Норвегія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Туніс і Естонія). Рішення в Раді ухвалюються більшістю в 9 голосів за тієї умови, що ніхто з постійних членів Ради не голосує проти (тобто не застосовує право вето).

Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР) підзвітна Генеральній Асамблеї і є органом, що координує економічну, соціальну та екологічну діяльність ООН і спеціалізованих установ та органів її системи (ВМО, ВООЗ, ВООЗІС, ВПС, ІМВ, ІКАО, МОП, МСЕ, ЮНЕСКО, ЮНІДО, ФАО тощо), займається узгодженням цілей у сфері розвитку. ЕКОСОР складається з 54 членів, яких обирають на 3 роки, причому 18 із них щорічно переобирають.

Рада з Опіки була створена для нагляду за управлінням підопічними територіями. Її головні цілі полягали у сприянні поліпшенню становища населення цих територій та їхньому руху до самоврядування або незалежності. З 1 листопада 1994 року призупинив свою роботу, оскільки всі підопічні території отримали самоврядування або незалежність.

Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Складається з 15 суддів, яких обирають Генеральна Асамблея і Рада Безпеки (окремо) строком на 9 років. Розташований у м. Гаага (Нідерланди).

Статутом ООН передбачається передача державами-членами за взаємною згодою існуючого між ними спору (як правило, юридичного характеру) до Міжнародного Суду як одна з форм мирного врегулювання. Кожна держава зобов'язана виконувати рішення Міжнародного Суду у тій справі, в якій вона є стороною.

Секретаріат забезпечує функціонування всіх органів ООН, вживає організаційних заходів з метою виконання їхніх рішень. Відповідно до Статуту ООН співробітники Секретаріату набираються на роботу на справедливій географічній основі з урахуванням їхньої кваліфікації та професійної підготовки. Загальна чисельність персоналу Секретаріату в усьому світі - близько 37,5 тис. осіб [35].

На чолі Секретаріату стоїть Генеральний секретар ООН, якого Генеральна Асамблея призначає за рекомендацією Ради Безпеки на п'ять років із можливістю переобрання. До функцій Генерального секретаря входить надання добрих послуг державам у розв'язанні конфліктів і криз та керівництво операціями ООН з підтримання миру. За час існування ООН цю посаду обіймали 9 осіб: Трюгве Лі (Норвегія), Даг Хаммаршельд (Швеція), У Тан (Бірма), Курт Вальдгайм (Австрія), Перес де Куельяр (Перу), Бутрос Бутрос-Галі (Єгипет), Кофі Аннан (Гана) і Пан Гі Мун (Республіка Корея). З 1 січня 2017 року Секретаріат ООН очолює португалець Антоніу Гутерреш (термін повноважень закінчується 31 грудня 2021 року).

Система ООН складається також із понад 30 програм, фондів і спеціалізованих установ. Вони мають свій власний членський склад, керівництво та бюджет. Програми та фонди ООН (ПРООН, ЮНІСЕФ, УВКБ, ВПП, УНП, ЮНФПА, ЮНКТАД, ЮНЕП, БАПОР, "ООН-жінки", ООН-Хабітат) фінансуються за рахунок добровільних, а не нарахованих внесків. Спеціалізовані установи (Світовий банк, МВФ, ВООЗ, ЮНЕСКО, ФАО, ІКАО, ЮНІДО та інші) є незалежними міжнародними організаціями, які фінансуються за рахунок як добровільних, так і обов'язкових внесків.

Генеральна Асамблея ООН об'єднує всі держави, що входять до організації (загалом їх близько 200), і розглядає на своїх засіданнях (сесіях) найважливіші та найактуальніші проблеми сучасних міжнародних відносин. Саме рішення, прийняті нею у вигляді резолюцій, відображають позицію світової громадської думки з тієї чи іншої проблеми і є основою діяльності РБ ООН. Важливо, однак, зауважити, що рішення Генеральної Асамблеї мають рекомендаційний характер, тобто необов'язкові для виконання. Саме ця обставина серйозно обмежує її вплив на розвиток ситуації у світі.

Рада Безпеки ООН складається з 15 держав. Цей орган є найважливішим в організації, оскільки рішення, ухвалені ним, є обов'язковими до виконання. Згідно зі статтею 24 статуту ООН, РБ "несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки", а згідно зі статтею 25, "члени

Організації погоджуються... підкорятися рішенням Ради Безпеки і виконувати їх" [35].

Саме РБ ООН санкціонує заходи впливу на держави, визнані агресорами. У разі визнання будь-якої держави агресором РБ має право застосувати проти неї систему санкцій - політичних, економічних і навіть військових, тобто дозволити збройним силам інших держав провести проти держави-агресора військову операцію. Згідно зі статутом ООН, жодна держава світу не може проводити військові операції проти іншої держави без дозволу РБ ООН. Не буде великим перебільшенням сказати, що РБ сьогодні є, принаймні в теорії, однією з найвпливовіших світових владних структур.

Організація Об'єднаних Націй є однією з найважливіших глобальних інституцій, що сприяють миру, безпеці та міжнародному співробітництву. Упродовж багатьох років ООН відігравала значну роль у розв'язанні міжнародних конфліктів, виступаючи платформою для дипломатії, посередництва та миротворчих зусиль. У ХХІ ст., коли конфлікти продовжують виникати й ускладнюватися, роль ООН у їхньому розв'язанні залишається актуальною, хоча й зі своїми проблемами та обмеженнями [1].

Одним з основних способів вирішення міжнародних конфліктів ООН є дипломатичні зусилля. Статут Організації наголошує на важливості мирного вирішення спорів і містить заборону на застосування сили, за винятком випадків самооборони або у випадках, санкціонованих Радою Безпеки ООН [2]. Дипломатичні зусилля можуть включати переговори, посередництво та арбітраж, які спрямовані на сприяння діалогу та пошуку мирних рішень конфліктів [3].

Наприклад, ООН зіграла ключову роль у дипломатичних зусиллях з вирішення таких конфліктів, як іранська ядерна проблема, ізраїльсько-палестинський конфлікт і сирійський конфлікт. Завдяки своїм дипломатичним ініціативам ООН надає сторонам платформу діалогу, переговорів і пошуку точок дотику для мирного вирішення конфліктів.

Ще однією важливою роллю ООН у вирішенні конфліктів є її операції з підтримання миру. Миротворчі місії ООН спрямовують у райони конфліктів для підтримання миру і безпеки, захисту цивільного населення, сприяння політичним процесам і надання допомоги у виконанні мирних угод. У місіях з підтримання миру часто беруть участь військовослужбовці, поліція і цивільний персонал із держав-членів, які роблять внесок у зусилля ООН. У ХХІ ст. миротворчі операції ООН були розгорнуті в різних зонах конфліктів, зокрема в Африці, на Близькому Сході та в інших регіонах з метою їхнього пом'якшення, захисту вразливих груп населення і створення сприятливих умов для розв'язання суперечностей та підтримання миру [40].

Також ООН відіграє вирішальну роль у зусиллях із запобігання конфліктам. Превентивна дипломатія, системи раннього попередження і посередницькі зусилля входять до числа інструментів, які використовує ООН для вирішення конфліктів до їхньої ескалації. Через свої агентства (Департамент з політичних питань і питань розбудови миру, Комісія з розбудови миру) ООН бере участь у превентивних зусиллях з усунення корінних причин конфліктів, сприяння належному управлінню, правам людини та сталому розвитку, підтримує стійкі суспільства. Знімаючи або пом'якшуючи напруженість, ООН прагне запобігти виникненню та повторенню конфліктів, створити умови для міцного миру та стабільності [41].

Крім того, ООН відіграє роль у зусиллях із постконфліктного миробудівництва. Після припинення бойових дій Організація підтримує зусилля з відновлення та стабілізації постраждалих від конфлікту суспільств, відновлення врядування та верховенства закону, сприяння примиренню, соціальній згуртованості, сталому розвитку.

Через свою структуру розбудови миру, що включає Комісію з розбудови миру, Фонд розбудови миру та Управління з підтримки розбудови миру, ООН допомагає країнам у їхньому переході до миру з метою усунення корінних причин конфлікту та сприяння сталому розвитку [3].

Незважаючи на свою важливу роль у розв'язанні конфліктів, ООН стикається з проблемами й обмеженнями у ХХІ ст. Однією з проблем є мінливий характер конфліктів, які часто характеризуються складністю, асиметрією та наявністю недержавних акторів. Конфлікти, пов'язані з тероризмом, транснаціональною злочинністю та загрозами кібербезпеці, створюють унікальні проблеми для традиційних механізмів вирішення конфліктів ООН.

Крім того, здатність Організації реагувати на конфлікти залежить від політичної волі та співпраці держав-членів, чому іноді можуть перешкоджати геополітичні інтереси, пріоритети, які розходяться, і конфліктні порядки денні. Крім того, ресурси ООН для розв'язання конфліктів, включно з фінансуванням і персоналом, часто обмежені, що може позначитися на ефективності та дієвості її зусиль [5].

Отже, ООН відіграє важливу роль у розв'язанні міжнародних конфліктів у ХХІ ст. за допомогою дипломатичних зусиль, операцій з підтримання миру, запобігання конфліктам і зусиль із постконфліктного миробудівництва.

ООН залишається життєво важливим інститутом у глобальних зусиллях із розв'язання міжнародних конфліктів і сприяння миру, безпеці та співробітництву між державами у ХХІ ст. Оскільки конфлікти продовжують виникати й розвиватися, роль ООН у їхньому розв'язанні залишається незамінною, а міжнародне співробітництво та підтримка зусиль ООН мають вирішальне значення для досягнення тривалого миру та стабільності в усьому світі.

У преамбулі до Статуту ООН окреслено мету створення цієї міжнародної організації - "позбавити прийдешні покоління від лиха війни, яка двічі в нашому житті принесла людству невимовне горе". Серед цілей діяльності, які переслідує ООН, перша - "підтримувати міжнародний мир і безпеку та з цією метою вживати ефективних колективних заходів для відвернення й усунення загрози миру та придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості й

міжнародного права, залагодження або розв'язання міжнародних суперечок чи ситуацій, що можуть призвести до порушення миру".

Слід визнати, що дієвість роботи ООН полягала в тому, щоб упродовж понад 70 років світ не зазнавав перевантажень від глобальних військових катаклізмів. Справедливості заради треба сказати: впродовж цього часу у світі виникали збройні конфлікти та локальні війни, але при цьому двополярний світоустрій, який утворився після Другої світової війни, давав змогу стримувати їхнє розростання у світовий конфлікт і тим самим зберігалася рівновага.

З початку 90-х рр. XX століття становище почало змінюватися, і сьогодні можна стверджувати, що роль ООН у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки дедалі більше обмежується деклараціями і заявами, які або ігнорує потенційний агресор, або які не приводять до бажаного результату. Ба більше, проведений аналіз подій останніх 10-15 років дає підставу стверджувати, що низка базових принципів у діяльності ООН зазнали докорінних змін. Зокрема, така ситуація спостерігається у виборі держав, чиї миротворчі сили задіюються в різних конфліктах.

Стає об'єктивною ситуація, за якої створена після Другої світової війни Організація Об'єднаних Націй перестає бути неупередженим світовим арбітром.

1.3. Нормативно-правова база ООН: оцінка ефективності механізмів забезпечення миру

Головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки несе Рада Безпеки (РБ) ООН. Вона ж відіграє провідну роль у визначенні наявності загрози миру або акту агресії. Від імені Ради Безпеки спрямовуються заклики до сторін у суперечці врегулювати її мирним шляхом, а також даються рекомендації щодо методів або умов врегулювання.

Відповідно до глави VII Статуту ООН Рада Безпеки може вживати примусових заходів для підтримання або відновлення міжнародного миру і

безпеки. Такі заходи варіюються від економічних санкцій до міжнародних військових дій. РБ ООН також засновує операції ООН з підтримання миру та спеціальні політичні місії [35].

Важливі та взаємодоповнювальні функції у справі зміцнення миру і безпеки поряд з іншими органами та установами ООН здійснюють Генеральна Асамблея (ГА) ООН і Генеральний секретар ООН. ГА ООН є основним дорадчим, директивним і представницьким органом ООН. Вона пропонує рішення і можливості для досягнення консенсусу з важких питань, будучи форумом для ведення дипломатичних переговорів і висловлення претензій. Питаннями миру і безпеки опікуються Перший комітет (питання роззброєння і міжнародної безпеки) і Четвертий комітет (спеціальні політичні питання і питання деколонізації).

У 2019 р. Комісія з міжнародного права ООН ухвалила Проєкт висновку про імперативні норми міжнародного права (далі - Проєкт висновку). Проєкт звертається до питання про зобов'язання держав, що впливають із серйозних порушень імперативних норм. Цей Проєкт у значній його частині дублює статті з Резолюції ГА ООН 56/83 2001 р. "Про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння" (ARSIWA).

Зокрема, у Проєкті підтверджено положення, що міститься в ARSIWA, про те, що держави "повинні співпрацювати, щоб законними засобами покласти край будь-якому серйозному порушенню державою зобов'язання, що впливає з імперативної норми загального міжнародного права (*jus cogens*)" [50].

У розвиток підходу ARISWA, Проєкт висновку Комісії з міжнародного права дає поглиблений юридичний коментар з багатьох питань, що стосуються імперативних норм міжнародного права. Він також містить вимогу до держав співпрацювати з метою припинення серйозних порушень імперативних норм міжнародного права та пропонує надати цьому співробітництву форму зобов'язання (1); містить невичерпний перелік *jus cogens* (2) (у зв'язку з цим варто зазначити, що такого роду перелік не є новим, проте він чітко визначає,

які норми міжнародного права слід вважати імперативними); розкриває зміст зобов'язання держав співпрацювати (3) [19].

На думку Р.Дж. Барбер, розвиток уявлень про *jus cogens* як його дає Комісія з міжнародного права у своїх останніх висновках, а також позитивні зміни, які відбулися щодо уявлень про характер відповідальності держав через серйозні порушення ними імперативних норм міжнародного права, на сьогодні вбачаються дуже своєчасними. Автор наводить низку спірних прикладів "безсумнівних" порушень *jus cogens* останніми роками в Сирії, Ємені, Афганістані, М'янмі, наголошуючи при цьому, що "в усіх цих контекстах, тією чи іншою мірою, перспектива рішучого реагування з боку Ради Безпеки обмежується можливим застосуванням права вето принаймні одним із її постійних членів" [44].

Водночас, як зазначає Р.Дж. Барбер, проблематичним залишається питання щодо співробітництва держав і визнання його як обов'язку: "Навряд чи існує будь-який посібник, який містить рекомендації державам щодо виконання цього зобов'язання. Відсутність у цьому питанні прийнятих керівних принципів являє собою істотну перешкоду для встановлення дієвої доктрини *jus cogens*", - вважає автор [44].

Незважаючи на те, що міжнародне співтовариство через механізми ООН вимагає від держав забезпечити захист населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності, відповідальність держав у цій сфері нерідко зводиться до політичного, а не правового рішення. На думку автора, з комплексного аналізу документів, що ухвалюються в ООН щодо порушень *jus cogens*, зокрема з міжнародно-правової практики останніх років, "стає зрозумілим, що держави зобов'язані використовувати всі можливі (юридичні) засоби, які можуть сприяти припиненню серйозного порушення імперативної норми... І якщо є хоча б вірогідність того, що резолюція Генеральної Асамблеї, що визнає злочинною поведінку, що кваліфікується як злочин проти людяності чи військовий злочин, або рекомендація, що може

призвести до порушення *jus cogens*, може стати причиною того, що держави можуть нести відповідальність за порушення *jus cogens*...".

З цих позицій, в ідеалі, як вважає Р.Дж. Барбер, ухвалення зобов'язуючих для держав рішень від імені ГА ООН двома третинами її голосів стало б вирішальним у розвитку механізму протидії порушенням *jus cogens*. Однак нині це малореалістично [44].

Ерін Побджі, старший науковий співробітник Інституту Макса Планка, звертається до проблеми розширення мандата РБ ООН щодо "нетрадиційних" загроз і викликів світовій безпеці на прикладі уроків пандемії COVID-19 [48]. 1 липня 2020 р. РБ ООН уперше у своїй історії ухвалила Резолюцію 2532, яка вимагає загального припинення вогню і гуманітарної паузи у збройних конфліктах по всьому світу.

Цю Резолюцію було ухвалено в контексті глобальної пандемії COVID-19, яку було оголошено 11 березня 2020 р. Всесвітньою організацією охорони здоров'я, після чого Генеральний секретар ООН А. Гутерріш виступив з ініціативою закликати до глобального припинення вогню, щоб зосередити зусилля на боротьбі з пандемією та відкрити гуманітарні коридори для доставлення допомоги найуразливішим, а 2 квітня 2020 р. ГА ООН ухвалила Резолюцію 74/270, що закликає до "активізації міжнародного співробітництва з метою стримування, пом'якшення наслідків і перемоги над пандемією" ². Як зазначає Е. Побджі, на тлі експоненціально зростаючої кількості випадків захворювання, смертей і дедалі очевидніших глобальних наслідків пандемії - у першому півріччі 2020 р. - протягом кількох місяців РБ ООН зберігала мовчання через загострення політичних розбіжностей між її постійними членами, насамперед КНР і США. Нарешті, до липня 2020 р. РБ ООН одноголосно ухвалила Резолюцію 2532.

Незважаючи на те що її практичний вплив було значно зменшено через затримку з ухваленням цього рішення РБ ООН, ця Резолюція, як і раніше, має велике значення: у ній визнається, що безпрецедентні масштаби пандемії COVID-19, імовірно, поставлять під загрозу підтримання міжнародного миру та

безпеки, і пропонується вжити адекватних заходів, зокрема зажадати загального і негайного припинення бойових дій.

Усі сторони збройних конфліктів закликаються до того, щоб негайно оголосити тривалу гуманітарну паузу принаймні на 90 днів поспіль, для того, щоб забезпечити безпечне, безперешкодне та стійке доставляння гуманітарної допомоги, надання медичної та гуманітарної допомоги на основі принципів гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності, а також медичної евакуації згідно з міжнародним правом, включно з міжнародним гуманітарним правом, тощо [41].

Той факт, що пандемію COVID-19 було охарактеризовано в РБ ООН як загрозу міжнародному миру та безпеці, а не як "загрозу миру" відповідно до ст. 39 Статуту ООН, породжує важливі юридичні наслідки, і передусім це стосується ст. 24 (1) Статуту ООН і практики її тлумачення та подальшого застосування. Так, ст. 24 (1) Статуту ООН встановлює сферу дії мандата РБ ООН і породжує повноваження, які РБ ООН може здійснювати для ухвалення обов'язкових рішень за межами глави VII Статуту ООН. Вищезазначена Резолюція 2532 відкрила шлях до розширювального тлумачення сфери дії мандата РБ ООН з підтримання міжнародного миру і безпеки. Це - фактично подальше розширення поняття "міжнародний мир і безпека", що матиме свої наслідки не тільки в плані ролі РБ ООН, зокрема й у частині протидії нетрадиційним глобальним загрозам і викликам, а й загалом для системи колективної безпеки ООН [43].

Насправді еволюція уявлень про загрозу міжнародному миру та безпеці у форматах ООН та його розширювальне тлумачення має більш ніж півстолітню історію. Еволюція в тлумаченні "загрози міжнародному миру і безпеці", як вважає Е. Побджі, узгоджується з добре відомим розширенням тлумачення "загрози миру", яке супроводжує її, відповідно до ст. 39 Статуту ООН. Поняття "загрози миру", яке спочатку застосовувалося в сенсі військових загроз, в основному пов'язаних із транскордонним застосуванням збройної сили, згодом еволюціонувало - у двох напрямках.

По-перше, з кінця 1960-х років з ухваленням резолюції щодо Південної Родезії поняття "мир" стає позитивним і враховує вимоги дотримання принципу поваги до прав людини тощо. По-друге, поняття "загроза безпеці" розширюється і поширюється на внутрішні ситуації - з посиленням на те, що внутрішні справи держави мають значення для світового співтовариства, якщо розглядати об'єкт міжнародного миру як форму загальних інтересів людства в цілому [51].

Слід зазначити, що дотепер немає визначеності в питанні щодо того, якого принципу дотримуватиметься РБ ООН під час визначення загрози миру і безпеці у своїй практиці: чи буде РБ ООН віддавати перевагу концепції "позитивного миру" (з позицій захисту безпеки людини), чи розширюватиме джерела потенційних загроз для традиційних сфер безпеки (концепції "негативного миру") [7].

Крім того, треба враховувати, що резолюції РБ ООН щодо транснаціональних криз у сфері охорони здоров'я ухвалювали неодноразово - від 2000 р. у зв'язку з поширенням ВІЛ/СНІД та лихоманки Ебола, - тобто вже тоді закладався фундамент розширювального тлумачення поняття "міжнародного миру і безпеки" відповідно до ст. 24 Статуту ООН [35]. З ухваленням резолюцій у сфері охорони здоров'я та у зв'язку з відповідними прецедентами РБ ООН продемонструвала зростаючу впевненість у своїй компетенції опікуватися глобальною громадською охороною здоров'я, але водночас продовжувала наголошувати на зв'язках між глобальною громадською охороною здоров'я і традиційними загрозами міжнародному миру і безпеці. Результатом стало поступове розширювальне тлумачення мандата РБ ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки [49].

У 2022 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію із засудженням дій країни-агресорки Росії.

Документ має назву "Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та місто Севастополь", зазначається на урядовому порталі.

На відміну від попередніх, ця резолюція стосується всіх тимчасово окупованих територій. І має вкотре привернути увагу ООН та міжнародної спільноти до злочинів, які вчиняє окупаційна влада на ТОТ.

Документ засуджує нехтування Росією нормами міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, незаконне утримання під вартою українців та дискримінація жителів ТОТ.

Генасамблея закликає Росію припинити депортацію українських дітей та надати інформацію про таких дітей відповідальним агентствам ООН і міжнародним організаціям. А також засуджує цілеспрямовані атаки ракетами й БПЛА на цивільну інфраструктуру.

Цією резолюцією Генеральна Асамблея ООН вкотре підтвердила міжнародно визнані кордони України та невизнання будь-яких змін статусу українських територій, включно з результатами будь-яких так званих виборів.

У сфері міжнародного миру і безпеки сьогодні діють безліч установ системи ООН, а також регіональні міжнародні організації, неурядові установи та громадянські ініціативи. Як зазначають дослідники, "міжнародне право у сфері конфліктів і безпеки сьогодні вийшло далеко за рамки *jus ad bellum* і *jus in bello*" [46]. У міру того як РБ ООН поступово розширює перелік "загроз міжнародному миру і безпеці", актуалізується проблема розвитку взаємодії міжнародних урядових і неурядових організацій з метою зміцнення міжнародного миру.

Серед інститутів, залучених до порядку денного зміцнення міжнародного миру і безпеки, фахівці називають насамперед регіональні; універсальні спеціалізовані установи; неурядові некомерційні організації. З-поміж міжнародних організацій повноваженнями підтримання миру і безпеки наділені: Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський союз (ЄС), Асоціація держав Східної Азії (АСЕАН), Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) та ін. Питання міжнародного миру і безпеки інтегровані в мандат таких універсальних спеціалізованих організацій

(як включених до системи ООН, так і незалежних), як: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ВООЗ, ПРООН, тощо.

Таким чином, можна констатувати, що роль міжнародних організацій у підтримці миру і безпеки сьогодні є багатогранною і різноплановою; розвивається міжнародне співробітництво і координація зусиль міжнародних організацій з метою зміцнення миру і безпеки. Водночас їхня діяльність багато в чому залишається недостатньо ефективною, що нині є об'єктивною обставиною, яка відображає поворот держав до ідей власного суверенітету.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

2.1. Сучасний стан міжнародної безпекової ситуації в світі

Вочевидь нині прогресивне людство стоїть перед міжнародними загрозами нового типу, які демонструють неефективність наявної системи військової колективної безпеки. У сьогоденних умовах національну безпеку вже недостатньо визначати як здатність держави захистити себе від зовнішніх джерел загрози власному існуванню. Формування, а відтак і забезпечення національної безпеки залежить не лише від внутрішніх факторів. Вона діалектично пов'язана з міжнародною безпекою як запорукою підтримання та зміцнення загального миру.

В межах правового поля є потреба в конструктивному відповідальному діалозі між суб'єктами міжнародного права, що обумовлює правовий зв'язок державних органів з відповідними міжнародними інститутами, оскільки правова, демократична держава має негайно реагувати на міжнародні загрози у сфері її національної життєдіяльності.

Як відомо, неодноразово в історії були спроби створення на універсальному рівні системи колективної безпеки. Перша із них пов'язана з появою Ліги Націй, яка протягом двох десятиліть намагалася вберегти світ від нових воєн, але не зуміла.

Після Другої світової війни в 1945 р. була утворена Організація Об'єднаних Націй, щоб «позбавити прийдешні покоління від лиха війни» і тим самим запобігти повторенню жахів світових воєн [24].

Сьогодні ми вже чітко усвідомлюємо, що в ООН окрім того, що розповідають про свою занепокоєність, насправді немає політичної волі й економічного інтересу робити те, що прописано у Статуті ООН. Вона немає ані прописаних процедур, які мають негайно застосовуватися, ані дієвих

механізмів реалізації і це проблема не тільки ООН, ОБСЄ, а й багатьох інших міжнародних інституцій.

Вважаємо, що жодна міжнародна структура, включаючи ООН і ОБСЄ, більше не здатна у повній мірі попереджувати та зупиняти збройні конфлікти на планеті, а міжнародна система безпеки виявилася не спроможною виконати поставлені перед нею завдання. У даному контексті слід звернути увагу на міркування українського посла в Японії Сергія Корсунського, який у своєму блозі на «Радіо Свобода» виразив: «Коли вбивця однієї людини після рішення суду може отримати смертний вирок чи довічне ув'язнення, а держава-агресор, що винна у гибелі тисяч людей, може продовжувати вбивати – це не право і це не справедливість». Після звірств «рашистських катів» у Бучі, Ірпені, Гостомелі та інших населених пунктах України, РФ чомусь досі перебуває у Раді ООН з прав людини. Її потрібно виключити звідти, як, приміром, у 1939 році СРСР виключили з Ліги націй за напад на Фінляндію. У США і Великій Британії уже заявили, що добиватимуться цього [38].

Враховуючи те, що на початку ХХ ст. про загрози людству не йшлося, оскільки інструментальна основа його самознищення була відсутня. У середині ХХ ст. комплекс викликів та загроз людству не виходила за межі зброї масового ураження та окремих екологічних питань, що не піднімалися вище регіонального рівня. Виходячи з цього та враховуючи те, що сучасний світ має змогу бачити міжнародні злочини РФ, які вона вчиняє на території України, активізація міжнародних зусиль, націлених на формування механізмів стримування та противаг між основними безпековими інституціями набуває особливого значення в умовах найбільшої та найжорстокішої війни сучасності.

Слід звернути увагу на те, що в РФ заявляють, що прийшли на українську землю для боротьби з «нацистами», але якщо для них «нацисти» це те саме, що націоналісти, то очевидно, що ці перевертні можуть піти агресивною широкомасштабною війною не лише проти «українців-нацистів», як зробили це 24 лютого 2022 року, але і проти інших країн світу у яких мирно живуть їх громадяни. Варто зазначити, Д. Донцов свого часу розглядав націоналізм як

світогляд, що стимулює всі починання і встановлює відносини з усіма проектами зовнішнього світу.

Сутність поняття “націоналізм”, як суспільно-політичного процесу і явища полягає в усвідомленому вираженні як нацією, так її політичною, інтелектуальною елітою життєво важливих національних інтересів та відповідних їм стратегічних національних цілей, а отже, й в усвідомленні себе нацією як одного із повноправних суб’єктів історичного розвитку світового співтовариства. За такого розуміння націоналізму він майже тотожний поняттю “патріотизм” і є стрижнем національної ідеї, яка не обов’язково має вироджуватися в шовінізм чи нацизм [41].

Таке розуміння сутності націоналізму також досить адекватно відображає його роль при вирішенні концептуальних і практичних завдань у процесі забезпечення національної безпеки, а саме: від уточнення поняття “національна безпека” та визначення національних інтересів до визначення засобів, способів і методів їх реалізації [47].

Вочевидь, що нині сукупність проблемних питань забезпечення безпеки людства потребують їх негайного вирішення.

Тому рішучою відповіддю на існуючі загрози міжнародній безпеці має бути цілеспрямована спільна діяльність міжнародних безпекових структур, країн і народів із усунення явищ, тенденцій і чинників, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей та здатні деформувати соціальне та природне середовища до стану, несумісного з життям. Держави, дбаючи про національну, а відтак і про міжнародну безпеку, мають неухильно дотримуватись вимог міжнародного права, особливо міжнародних принципів з питань заборони, обмеження та знищення окремих зразків засобів масового ураження. Відтак, слід звернути прискіпливу увагу на потребу осмислення тих проявів глобалізації, що радикально змінюють безпекову теорію та практику.

Зокрема, принципово нового значення набувають основоположні ідеї безпекового мислення – національні цінності, національні інтереси, державний суверенітет, безпекові системи та інститути, безпекові гарантії тощо. Змінюється розуміння сфери організованого насильства, яке може відбуватись як за участю держав, так і на основі міжнародних злочинних угруповань, які не можуть бути легальними в принципі.

Збентеження викликає можливість застосування зброї масового ураження міжнародними терористичними організаціями, якою доцільно вважати та визнати на міжнародному рівні РФ, та боротьба з якими з боку державних структур досить часто є неефективною [41].

Звертаємо увагу на те, що весь цивілізований світ має системно працювати над створенням нової архітектури безпеки та посилення міжнародного гуманітарного права для захисту демократії від міждержавного терору. Вбачаємо, що для подальшого безпекового статусу України необхідним є взаємозв'язок вступу до ЄС і НАТО, оскільки ці дві міжнародні організації взаємно доповнюють одна одну.

Сьогодні очевидно, що Україна відіграє важливу роль у формуванні майбутнього безпекового ладу у світі. Адже нині, завдяки зусиллям нашої країни, зовнішня військова агресія не перетворюється на загрозливу міжнародну ситуацію. Україна набуває навичок та досвіду у військовій сфері і веденні гібридної війни, включаючи розвідку, розвиток кіберсфери та енергетику, якими може поділитися з іншими суб'єктами міжнародного права. Також ми вважаємо, що роль НАТО для євроатлантичної безпеки та в цілому для міжнародної залишається ключовою, а Україна довела, що може бути надійним союзником Альянсу [39].

Також слід відзначити, що подальші формати співробітництва України з НАТО повинні тривати не тільки у сфері постачання певних нових видів озброєння для захисту Україною свого державного суверенітету, а й повинна бути активна участь представників Альянсу у підготовці наших військових в питанні володіння сучасними видами озброєння.

Водночас Україна отримує багато переваг не лише в безпеково-оборонному, але й у соціально-економічному аспектах, що в умовах війни є надважливим. Також співробітництво з НАТО має сприяти швидшому вступу до Європейського Союзу, адже більшість держав ЄС водночас є членами Альянсу.

2.2. Аналіз викликів та проблем перед ООН у сфері забезпечення миру та безпеки

Щодо сучасних криз і проблем, ООН піддають критиці за нездатність врегулювати проблему, де прямо чи опосередковано стикаються інтереси постійних членів Ради Безпеки. Говорячи про внесок ООН у врегулювання сучасних конфліктів, зазначимо, що часто ООН здатна лише заморозити конфлікт, не дати перейти йому в гарячу стадію, але не розв'язати його повністю. Однак для населення в зонах протистояння припинення збройного насильства або недопущення вогню вже є визначальним фактором для збереження життя та здоров'я, тож говорити про неефективність ООН, якщо це було досягнуто за її допомогою, некоректно.

Зусилля ООН сприяли врегулюванню конфліктів і досягненню примирення в десятках країн, включно з Камбоджею, Сальвадором, Гватемалою, Мозамбіком, Намібією, Таджикистаном і Східним Тимором, позитивно вплинули на ситуацію в інших районах. На сьогодні зусиллями ООН робиться все можливе для запобігання «займання» давніх заморожених конфліктів (арабо-ізраїльський, індопакистанський, кіпрський) [29].

На додаток до підтримання миру ООН також активно сприяє роззброєнню. Регулювання озброєнь було включено до тексту Статуту ООН 1945 року і розглядалося як спосіб обмеження використання людських та економічних ресурсів для їх створення. ООН брала участь у таких договорах про обмеження озброєнь, як Договір про космос (1967 рік), Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (1968 рік), Договір про контроль над морем

(1971 рік) , Конвенція про біологічну зброю (1972 рік), Конвенція з хімічної зброї (1993 рік) та Оттавський договір (1997 рік) [39].

Три організації контролюють питання розповсюдження озброєнь: Міжнародне агентство з атомної енергії, Організація із заборони хімічної зброї та Підготовча комісія Організації з Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань [42]. Що стосується успіхів у діяльності ООН, то вони загальновідомі в таких сферах діяльності, як підтримання миру та гуманітарна допомога. Однак існує цілий спектр інших галузей, де ООН та організації її системи сприяють поліпшенню становища у світі й тим самим впливають на перебіг нашого повсякденного життя.

Також необхідно зазначити, що після закінчення періоду двополярності, роль міжнародних організацій почала збільшуватися через відсутність явного лідера на світовій арені. ООН якоюсь мірою взяла функції управління у свої руки. Перед ООН відкрилися перспективи збільшення ролі судді в підтримці миру, забезпечення міжнародної безпеки та сприяння співпраці, головного регулятора в миротворчій діяльності [16].

Після «холодної війни» ООН побачила радикальне розширення своїх миротворчих обов'язків, взявши на себе більше місій за десять років, ніж у попередні чотири десятиліття. У період з 1988 до 2000 року кількість ухвалених резолюцій Ради Безпеки збільшилася більш ніж удвічі, а бюджет миротворчих операцій збільшився більш ніж удесятеро [24].

ООН брала участь у регулюванні більшості «гарячих точок» недавнього часу - Сомалі, Мозамбік, Камбоджа, Афганістан, Центральна Америка, Гаїті, Колишня Югославія, Близький і Середній Схід, Руанда, Західна Сахара, Таджикистан, Грузія.

Сьогодні в рамках парадигми капіталізму ми спостерігаємо зіткнення інтересів різних держав заради розширення свого впливу і зростання імперіалістичних амбіцій. Цей світогляд є головною причиною нинішньої неефективності Ради Безпеки ООН. Так, з кінця лютого 2022 року дипломатія

Ради Безпеки розвивалася за двома напрямками. Один із них пов'язаний з Україною.

У той час як участь Російської Федерації призводить до того, що Рада практично нічого конкретного не може зробити щодо цього конфлікту, країнами «Колективного Заходу» майданчик Ради Безпеки використовують для просування своїх національних цілей, збільшуючи тиск на країну. При цьому, оскільки більшість представників Ради Безпеки діють у парадигмі однополярного світу, більшість членів Ради відкидають резолюції Росії, хоча дехто також дорікає США та іншим західним державам за висунення взаємних звинувачень, які не мають реальних шансів сприяти дипломатичному врегулюванню війни.

Другий дипломатичний напрям пов'язаний з усіма іншими діями Ради. Хоча ситуація в Раді у 2022 році вкрай напружена, з 24 лютого орган ухвалив близько 30 резолюцій з інших питань, крім України, - майже стільки ж, скільки за той самий період у 2021 році [41].

З усіх криз на порядку денному ООН, крім України, ситуація в Малі може найкраще відобразити весь спектр проблем (від геополітичного маневрування до обмежень миротворчої діяльності), які сьогодні переслідують організацію. За останні два роки (2020 та 2021) у Малі відбулися два перевороти та було припинено багаторічну контртерористичну операцію «Бархане» французьких збройних сил на тлі ударів джихадистів, які наближалися до столиці Бамако.

Втручання США у розв'язання цього питання через прагнення цієї країни зміцнити свій вплив на Близькому Сході йде в розріз із цілями і повноваженнями Ради Безпеки ООН, більшість членів якої ігнорують усі вище зазначені обставини. Необхідно виокремити проблеми, що виникли під час конфлікту в Афганістані. Захоплення Кабула талібами 2021 року поставило низку складних проблем перед двадцятирічною Місією ООН зі сприяння Афганістану (МООНСА), зокрема основне питання про те, як взаємодіяти з новою де-факто владою.

Спочатку МООНСА створювалася для підтримки попереднього уряду, а не адміністрації талібів, яка досі не має міжнародного визнання. Рада Безпеки та офіційні особи ООН мали дуже мало часу, щоб подумати про те, як перепрофілювати місію наприкінці 2021 року, оскільки поєднання припинення допомоги Заходу та економічного колапсу воєнного часу занурило країну в найбільшу у світі гуманітарну кризу. Начерки нового підходу з'явилися в березні 2022 року, коли Рада Безпеки продовжила мандат МООНСА.

Дипломати домагалися нового мандата від розділеної Ради, водночас деякі члени виступали проти допомоги або участі, які могли б узаконити Талібан; інші (особливо Росія і Китай) були схильні працювати з ними; треті (серед них США і Велика Британія) вдавалися до гасел «допомагайте людям, але не Талібану», допомагаючи водночас тільки новій прозахідній опозиції.

Отримання мандата будь-якого роду було важливим кроком у правильному напрямку за таких обставин, але в результаті саме ухвалене рішення не містило в собі чітких інструкцій для співробітників ООН та їхніх афганських партнерів.

Перший пункт керівної частини резолюції з цього питання наказував місії тільки координувати гуманітарну допомогу - концептуально зрозуміле, але практично складне завдання. Посадові особи ООН спробували конкретизувати деталі, але, можливо, ще більше ускладнили ситуацію.

Влітку 2022 року офіційні особи в Кабулі поширили проєкт документа серед міжнародних донорів. У короткому документі під назвою «Нова архітектура допомоги Афганістану» робиться спроба прояснити, хто і що повинен робити, щоб допомогти країні в економічному розвитку [9].

Але через те, що цей план був представлений прихильниками Талібану, цей документ у Раді відхилили. Чиновники Талібану, які займаються координацією допомоги, стверджували, що в рамках Ради Безпеки співпраця з ними була формальною. Серйозніша проблема полягає в тому, що офіційні особи Талібану, які займаються координацією допомоги, які часто нагадують іншим членам Ради, що в них є власне бачення розвитку країни, кажуть.

Для підтримання миру та забезпечення безпеки людства в статуті ООН передбачається вжиття ефективних заходів для досягнення зазначеної мети за допомогою запобігання та запобігання загрозі миру, збройним конфліктам і агресивним війнам.

Незважаючи на всі жахіття, через які довелося пройти людству у XX столітті, на жаль, в епоху атомного XXI століття йому не вдалося винести уроки з минулого, світ знову став втягнутий у збройні конфлікти та агресивні війни. Як відомо, в епоху атомного століття в умовах збройних конфліктів і агресивних війн існує висока ймовірність застосування ядерної зброї, що, своєю чергою, загрожує катастрофічними наслідками для всієї світової спільноти. У зв'язку з цим перед світовим співтовариством в особі ООН стоять завдання зі зміни принципів діяльності Ради Безпеки (РБ), розроблення та ухвалення відповідного механізму запобігання збройним конфліктам, агресивним війнам та іншим осередкам кровопролиття.

Для досягнення зазначеної мети, особливо щодо підтримання миру та забезпечення безпеки людства, вважаємо за доцільне змінити процедуру ухвалення рішення в Раді Безпеки ООН, яка є істотною перешкодою для вчасного та належного реагування на збройні конфлікти. Сутність цієї проблеми полягає в тому, що деякі постійні члени РБ, наділені правом вето, зважаючи на особисті інтереси, зловживають наданим правом і блокують ухвалення рішення щодо припинення збройних конфліктів, а дехто з них, на жаль, сам є ініціатором подібних конфліктів.

Іншою проблемою є й те, що ООН не завжди вдається своєчасно вирішити питання відправки миротворців до району збройних конфліктів через складну процедуру узгодження цього питання в РБ. Окремі члени РБ ООН з вищевказаної причини свідомо блокують або затягують вирішення питання про використання миротворців у зонах збройних конфліктів для роз'єднання конфліктуючих сторін. Зважаючи на головну мету, підтримання міжнародного миру і безпеки людства, міжнародному співтовариству в особі ООН слід кардинальним чином змінити правила своєї діяльності. Інакше її авторитет і

значення в сучасному світі буде зведено до нуля, з однієї з авторитетних організацій світового масштабу вона перетвориться на «клуб-балаканину».

Насамперед із метою запобігання і припинення збройних конфліктів, особливо агресивних війн, ООН слід перебудувати принцип діяльності Ради Безпеки:

- по-перше, необхідно розширити Раду Безпеки за рахунок демократичних держав, які дотримуються загальновизнаних принципів міжнародного права та міжнародних договорів, таким чином, щоб усі континенти були в ній представлені;

- по-друге, необхідно виключити право вето будь-якого члена РБ у випадках необхідності вжиття заходів для припинення міждержавних, внутрішньодержавних і міжнародних збройних конфліктів.

Крім того, для своєчасного реагування на всі факти збройних конфліктів необхідно в рамках ООН створити незалежний від будь-якої держави постійно діючий збройний контингент під назвою «Миротворчі сили» та підпорядкувати його безпосередньо Генеральному секретареві ООН із правомочністю й обов'язком його введення в зону збройного протистояння чи агресивних війн для роз'єднання сторін, які протистоять, та створення умов для політичного врегулювання проблем, що виникли, між конфліктуючими сторонами з подальшим припиненням збройного конфлікту.

Рішення Генерального секретаря ООН щодо введення збройного контингенту в зону збройного конфлікту з метою його припинення повинне бути обов'язковим для учасників конфлікту та реалізоване беззаперечно в найкоротші терміни.

У разі перешкоджання введенню збройного контингенту в зону конфлікту з метою його припинення всю відповідальність має бути покладено на винну сторону, включно з вжиттям щодо неї не тільки різних заходів політико-економічного характеру, а й заходів, які передбачають як призупинення членства в ООН, так і примушування до миру всіма силами світового співтовариства.

На наш погляд, наявність такого принципу діяльності ООН і РБ може стати суттєвим механізмом з підтримання миру, забезпечення безпеки людства, а також мирного розвитку і співіснування всіх народів і держав у сучасному світі.

2.3. Розвиток відносин ООН-Україна у сфері забезпечення миру та безпеки

З лютого 2014 р. нове керівництво України, українські дипломати суттєво активізували діяльність на міжнародній арені з метою забезпечення масштабної міжнародної підтримки та потужного тиску на Росію заради перемоги українського народу над агресором і захисту Статуту Організації Об'єднаних Націй. Слід наголосити, що млява реакція світової спільноти на агресію Росії проти Грузії у серпні 2008 р. зробила можливою російську агресію проти України в 2014 р.

На жаль, сумний приклад Криму також не змінив ситуацію з паралічем механізмів колективної безпеки в Європі. Лише 5 березня 2014 р. у Парижі відбулися переговори державного секретаря США Дж. Керрі, міністра закордонних справ Великої Британії В. Гейга та виконувача обов'язків міністра закордонних справ України А. Дешиці, учасники яких лише закликали Росію підключитися до проведення консультацій щодо гарантування безпеки України. Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила 10 березня 2014 р. резолюцію, в якій закликала підписантів Будапештського меморандуму 1994 р. та інші європейські держави лише розглянути можливість реальних угод, що гарантували би незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Загалом, тимчасова окупація РФ Автономної республіки Крим фактично розколола світову спільноту за різними оцінками факту російської агресії проти України.

У цій ситуації Організація Об'єднаних Націй, зважаючи на роль Росії як постійного члена Ради Безпеки ООН, виявилась фактично паралізованою й уже

звично продемонструвала нездатність виступати реальним гарантом миру й безпеки у світі.

Незважаючи на те, що з ініціативи України світова спільнота в рамках ООН неодноразово обговорювала питання Криму та подальшого масштабування російської агресії проти України й ухвалила низку важливих захисних документів, їх дієвість виявилась незначною, а голосування за них продемонструвало неоднозначне ставлення до російсько-української війни 2014–2023 рр. держав-членів ООН. Це підтвердили, наприклад, дебати навколо кримського питання на дев'яти екстрених засіданнях Ради Безпеки, які відбувалися між 28 лютого та 15 березня 2014 р., коли Росія ветоувала проєкти резолюцій, запропоновані українською стороною. Перше засідання Ради Безпеки ООН щодо ситуації у Криму відбулося вже 28 лютого 2014 р., на якому РБ висловила підтримку територіальної цілісності України, закликала усі сторони до політичного діалогу й нагадала про необхідність виконання міжнародних договорів, зокрема Будапештського меморандуму 1994 р.. Засідання Ради Безпеки було закритим, рішення не було ухвалено, лише опубліковано комюніке за результатами обговорення. У подальшому РБ ООН регулярно розглядала питання Криму: з 1 по 19 березня 2014 р. вона шість разів збиралася з цього питання, але офіційних рішень ухвалено не було. Наприклад, 3 березня 2014 р. [26].

Рада Безпеки ООН розглянула військово-політичну присутність Росії у Криму й виступила із застереженням проти військової інтервенції РФ на теренах України. Того ж дня з візитом в Україні перебував заступник Генерального секретаря ООН Ян Еліассон, який обговорював з новим українським керівництвом кримську проблему в контексті загострення українсько-російських відносин.

У Зверненні Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй від 13 березня 2014 р. зазначалося, що «незважаючи на стриманість та поміркованість дій органів державної влади України та її Збройних Сил, усі намагання мирного розв'язання конфлікту, ситуація на території Автономної

Республіки Крим різко погіршується внаслідок активізації дій з боку Збройних Сил та Чорноморського флоту Російської Федерації. Фактично йдеться про неспровокований акт агресії проти України з боку Російської Федерації та її спроби анексувати частину території суверенної держави» і тому «згідно з визнаним Статутом ООН (стаття 51) правом на самооборону, Україна залишає за собою право звернутися до держав та регіональних систем колективної безпеки за допомогою щодо відновлення її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності».

Того ж дня перед Радою Безпеки ООН виступив прем'єр-міністр України А. Яценюк, який засудив військову інтервенцію Росії у Криму. Утім, 15 березня 2014 р. Росія наклала вето на резолюцію Ради Безпеки ООН щодо засудження референдуму про відокремлення Криму від України, яку підтримали 13 членів РБ, а Китай утримався від голосування.

31 березня 2014 р. у зв'язку із заявою кримських татар про право на самовизначення, Рада Безпеки ООН вкотре обговорила ситуацію в Україні та гуманітарне становище в Криму. Водночас Україна запросила миротворців ООН для проведення операцій на Донбасі, а генсек ООН Пан Гі Мун запропонував посередницькі послуги для врегулювання конфлікту в Україні. 28 травня 2014 р. Рада Безпеки ООН обговорювала антитерористичну операцію (АТО) української влади на Донбасі, але конкретних рішень ухвалено не було. 22 липня 2014 р. РБ ООН прийняла резолюцію із закликом незалежного міжнародного розслідування катастрофи малайзійського пасажирського літака в Донецькій області. 5 серпня 2014 р. Рада Безпеки відмовилася задовольнити пропозицію РФ про направлення до Донбасу гуманітарної місії Міжнародного Червоного Хреста, розглядаючи це як прихований мотив для Путіна ввести російські війська на схід України [28].

Водночас Україна звернулася з листом до Генерального секретаря ООН із проханням продовжити на тримісячний термін мандат Моніторингової місії ООН із прав людини, яка працювала в Україні з 15 березня 2014 р.. Засідання Ради Безпеки ООН щодо ситуації в Україні відбувалися регулярно й надалі.

Наприклад, на 27-ому такому засіданні 21 січня 2015 р. представник України в ООН Ю. Сергєєв звинуватив Росію у прямій війсьній агресії проти України й вимагав виключення РФ із Ради Безпеки, а на 30-ому засіданні щодо України 27 лютого 2015 р. РБ обговорила проблеми дотримання Мінських угод. Неодноразово Рада Безпеки ООН обговорювала також питання: гуманітарної кризи та загальної ситуації на Донбасі, порушення Мінських угод, створення міжнародного трибуналу для розслідування справи про збиття 17 липня 2014 р. малайзійського пасажирського літака в небі над Донбасом, дотримання прав людини в Україні, заяви Путіна щодо територіальних змін на Донбасі, щодо ситуації в Криму і з правами кримськотатарського населення окупованого Росією півострова, щодо введення миротворців ООН на окуповану територію Донбасу та посилення санкцій проти Росії, щодо агресивних дій росіян у Керченській протоці проти українських моряків, щодо надання російських паспортів українським громадянам в окремих районах Донецької і Луганської областей, щодо загроз, які несе міжнародній безпеці Москва тощо. Утім, Російська Федерація систематично блокує усі рішення Ради Безпеки ООН, що стосуються її агресивних дій в Україні.

Проблеми Криму за ініціативою України обговорювалися також на трьох сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, 27 березня 2014 р. на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН вперше широко обговорювалась проблема Криму. В результаті агресію Росії в Криму засудили 100 держав, але підтримали 11 країн (Росія, Білорусь, Зімбабве, Венесуела, Сирія, Болівія, Вірменія, КНДР, Куба, Нікарагуа й Судан) і 58 країн, включно з КНР, «проігнорували» цю процедуру й утрималися від голосування, а 24 країни взагалі не брали участь у голосуванні за резолюцію про територіальну цілісність України, авторами якої виступили делегації Німеччини, Канади, Коста-Рики, Литви, Польщі та України, а ще 41 країна підтримала проєкт як спонсори.

На думку фахівців-міжнародників, «така формула висловлювання незгоди з якимось рішенням і демонстрації своєї позиції часто застосовується в

дипломатичній практиці. Така поведінка часто допомагає державам «зберегти обличчя», щоб у кінцевому рахунку не зіпсувати стосунки, які пізніше доволі складно відновити». Однак як би там не було, в результаті майже половина держав-членів ООН не підтримали резолюцію «Територіальна цілісність України», згідно з якою «ГА ООН підтверджує суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах і не визнає правомірності будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим і статусу міста Севастополя, що спирається на результати загальнокримського референдуму, що відбувся 16 березня 2014 р., оскільки цей референдум не має законної сили», а також закликає усі держави, міжнародні організації і спеціалізовані органи не визнавати зміни статусу АР Крим і м. Севастополя й утриматися від будь-яких дій, які можна було би тлумачити як таке визнання. Утім, ця резолюція стала першою вагомою відповіддю міжнародного співтовариства на початок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Наступна резолюція ГА ООН, що стосувалася ситуації із правами людини в тимчасово окупованих Росією АР Крим та місті Севастополь, була схвалена 19 грудня 2016 р.. Щоправда, за цей документ (71/205) проголосували 70 країн, ще 77 утрималися, а проти виступили 26 делегацій, серед яких — Росія, Вірменія, Білорусь, Китай, Індія, Сербія, Північна Корея та інші.

За рік, 19 грудня 2017 р. Генеральна Асамблея ООН у Нью-Йорку голосувала за новий проєкт резолюції про ситуацію з правами людини в Криму, розроблений Україною. Назва й тематика документа, винесеного цього разу на розгляд ООН, збігалася з минулорічною.

Однак проєкт нової резолюції ООН був предметнішим, об'єктивнішим і більш сфокусованим на правах людини. Ці зміни, серед іншого, стали результатом співпраці українських дипломатів із правозахисними організаціями. Також до проєкту були включені нові виклики й можливості для захисту прав людини у Криму, які з'явилися протягом 2017 року.

Зокрема, в ньому ситуація у Криму визнана триваючою окупацією й міжнародним збройним конфліктом, що на практиці означає, що кримчани, які

стали жертвами окупації, можуть розраховувати на ширший інструментарій міжнародно-правових механізмів захисту. Резолюція також врахувала початок процесу «Україна проти Росії» в Міжнародному суді ООН і вимагала від Росії «повністю й негайно» виконати постанову Суду від 19 квітня 2017 року про тимчасові заходи в цій справі, звертаючи увагу на встановлену практику дискримінації українців, кримських татар, інших етнічних та релігійних груп. Вона також засуджувала: встановлення законів РФ у Криму, автоматичне присвоєння кримчанам російського громадянства, мілітаризацію Криму, примусове виселення й конфіскацію приватної власності окупаційною владою в порушення норм міжнародного права, переслідування релігійних спільнот у Криму, зокрема кримських мусульман, заборону культурних, релігійних установ, правозахисних організацій і засобів масової інформації.

Нарешті, резолюція ГА ООН звертає увагу на зусилля України щодо підтримки зв'язків зі своїми громадянами, що проживають на окупованому півострові — економічних, фінансових, політичних, соціальних, інформаційних, культурних та інших — і закликає полегшити кримчанам «доступ до демократичних процесів, економічних можливостей і об'єктивної інформації». Усі ці зміни й доповнення до резолюції ООН були дуже важливими для України. В підсумку, цей оновлений, сильніший проект рішення ГА ООН щодо прав людини у Криму підтримала майже така ж кількість країн, як і минулого року: за проголосувала 71 держава, утрималися — 77, голосували проти 25 країн.

Отже, Україна з самого початку російсько-української війни проявляє значну активність на міжнародній арені, і зокрема в ООН, щодо засудження та приборкання російської агресії і відновлення територіальної цілісності своєї держави. 3 березня 2015 р., наприклад, президент України П. Порошенко підписав Указ «Про звернення до ООН та ЄС стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки».

З подібним проханням Україна звернулася і до Ради Безпеки ООН. 17 вересня 2015 р. була опублікована Заява Верховної Ради України з приводу 70-

річчя Організації Об'єднаних Націй та членства України в ООН. У ній, зокрема, наголошувалося на актуальності принципів Статуту ООН щодо розвитку добросусідських відносин між націями на основі принципів верховенства міжнародного права, суверенної рівності держав, утримання в міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, мирного врегулювання міжнародних спорів. 11 серпня 2016 р. українська делегація в РБ ООН виступила із заявою щодо російських провокацій у Криму й підтримки територіальної цілісності України.

13 жовтня 2016 р. в українських ЗМІ була опублікована стаття спеціального представника ООН Джихан Султанглу «Майбутнє Донбасу. Яку роль відіграє ООН у зусиллях з відновлення регіону». 13 лютого 2017 р. за головування України в Раді Безпеки ООН було ухвалено резолюцію щодо підвищення зусиль у протидії терористичним атакам проти об'єктів критичної інфраструктури в рамках Глобальної контртерористичної стратегії ООН.

9 вересня 2017 р. українські дипломати довели до відома Генерального секретаря ООН А. Гуттеріша позицію України щодо введення миротворців на Донбас. 12 січня 2019 р. українські ЗМІ опублікували розлогу статтю представника України в ООН В. Єльченка «ООН майбутнього», в якій, зокрема, дипломат закликав позбавити Росію права вето в Раді Безпеки ООН. Ця вимога прозвучала і у виступі президента України П. Порошенка на Генеральній Асамблеї ООН 20 лютого 2019 р., в якому йшлося про ситуацію на окупованих Росією територіях України.

25 вересня 2019 р. на загальних дебатах 74-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН новообраний президент України В. Зеленський у своєму першому виступі на цьому найвищому міжнародному форумі наголосив: «Завершення війни, повернення всіх окупованих українських територій і панування миру є моїм завданням... Саме тому ми потребуємо світової підтримки. Я розумію: всі присутні тут мають власний державний клопіт. І чужі проблеми не повинні хвилювати вас більше, ніж власні. Але в сучасному світі, де ми з вами живемо,

більше немає чужої війни. І ніхто з вас не зможе почувати себе у безпеці, коли йде війна в Україні, коли йде війна в Європі» [12].

А у зверненні до Ради Безпеки ООН 8 травня 2020 р. з нагоди 75-річчя закінчення Другої світової війни в Європі міністр закордонних справ України Д. Кулеба нагадав, що Росія не має права приватизувати перемогу та вести гібридну війну проти України. Однак, всі зазначені вище звернення, заяви, пропозиції та міжнародне засудження агресії і агресора — Російської Федерації — поки що не привели до позитивного результату. Росія систематично зловживає своїми правами постійного члена Ради Безпеки та вмотує рішення, що стосуються її агресії проти України. У такий спосіб Росія порушує засадничу норму Статуту ООН. На жаль, відсутність однаковості постійних членів Ради Безпеки ООН унеможливорює виконання головного завдання цієї безпекової структури щодо захисту України та підтримання міжнародного миру й безпеки [18].

Наприклад, 19 лютого 2020 р. Рада Безпеки ООН розглянула питання виконання Мінських угод. Непостійні члени РБ ООН Бельгія, Естонія, Німеччина, Польща, а також постійний член Ради Безпеки Франція цілковито підтримали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно-визнаних кордонах. Метою ж Росії було перекладання на Україну відповідальності за невиконання Мінських угод, що мало стати вагомим аргументом домагатись «покарання» України та скасування економічних санкцій з Росії.

Аби уникнути такого розвитку подій, німецько-французькі посередники намагались показати, що Україна виконує Мінські угоди, а на заваді їхньої повної імплементації залишається імперська позиція Росії. Утім зазначені ініціативи були вчергове заблоковані російською стороною. Не набагато кращим виглядає, а про це вже йшлося вище, і голосування держав-членів ООН під час ухвалення резолюцій Генеральною Асамблеєю ООН щодо російсько-української війни. Наприклад, якщо у грудні 2018 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію, в якій засудила мілітаризацію Росією Чорного та

Азовського морів, то через рік, у грудні 2019 р. за резолюцію ГА ООН «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також районів Чорного і Азовського морів» проголосували лише 63 країни, утримались 66 країн, а проти голосували 19 країн: Вірменія, Білорусь, Бурунді, Камбоджа, Китай, Куба, КНДР, Іран, Киргизстан, Лаос, М'янма, Нікарагуа, Філіппіни, Росія, Сирія, Судан, Венесуела, Зімбабве.

Росія, плануючи анексію Криму та гібридну агресію проти України, розраховувала на те, що міжнародне співтовариство, зокрема ЄС, швидко не вивчить уроки своїх балканських помилок та залишатиметься розділеним у питанні спільної зовнішньої політики щодо російської гібридної війни проти України. Впродовж 2014–2022 рр. російська дипломатія докладала максимум зусиль, аби грати на протиріччях всередині Європейського Союзу.

Російська політика на цьому етапі полягала у визнанні факту європейських санкцій за анексію Криму з блокуванням інституційних контактів на рівні ЄС — Росія. Нейтралізація такої політики, вважали російські еліти, була можлива шляхом активізації двосторонніх відносин з окремими країнами-членами ЄС. Кремль фактично поділив країни ЄС за критерієм критичного ставлення до Росії на умовні три групи:

- 1) найбільш послідовно «антиросійські» налаштовані;
- 2) «нейтральні» зі схильністю до «конструктивної» політики в окремих секторальних питаннях;
- 3) готові до активнішої співпраці в обхід санкцій. У першій групі російська дипломатія бачила Польщу, Естонію, Латвію, Литву, Чехію. З цими країнами Кремль має напружені конфліктні відносини.

До другої групи входили лідери Європейського Союзу — Німеччина (з якою реалізований стратегічний проєкт — газопровід «Північний потік-2»), Франція (традиційно має російський сентимент), Данія, Швеція, Фінляндія (скандинавські країни так і не заблокували побудову газопроводу на Балтиці), Італія (є акціонеркою газопроводу «Південний потік»), Іспанія, Португалія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург (зазнає збитків від санкцій проти РФ у своїй

банківській системі), Словенія, Хорватія, Болгарія, Румунія, Мальта, Ірландія. Останнім часом балканська частина цих країн (Болгарія, Румунія, Хорватія) мають напруженіші відносини з РФ. Третя група найпроблемніша для спільної зовнішньої політики ЄС та перспективна для Росії. Це Австрія (австрійські фірми беруть участь у модернізації інфраструктури в окупованому Криму), Угорщина («Росатом» будує нові ядерні реактори на угорській атомній станції «Пакш»), Греція і Кіпр (мають православні сентименти до РФ).

2022 рік став найважчим роком в історії незалежної України і найскладнішим роком для української дипломатії. Гібридна війна з неоімперською Росією, що в різних формах тривала протягом восьми років і була скерована переважно на руйнування української ідентичності, перейшла в нову фазу — широкомасштабну збройну агресію Росії проти України, спрямовану на цілковите знищення Української держави.

Ця війна стала історичним випробуванням для України, усіх державних інститутів, кожного українця й українки. Вона, зокрема, поставила амбітні, найскладніші завдання перед українською дипломатією із захисту національних інтересів України в усіх куточках світу і на всіх міжнародних майданчиках в умовах воєнного стану. «Місія України, нашої дипломатії, — наголосив з цього приводу міністр закордонних справ України Д. Кулеба, — полягає в тому, щоб і надалі об'єднувати світ у протистоянні терористичній Росії та іншим ревізіоністам.

Це відповідає життєвим інтересам абсолютної більшості суверенних держав, які поважають Статут ООН. Від консолідованості міжнародної спільноти залежить не просто майбутнє світового порядку та демократії, а й нормальне та стабільне життя в усіх куточках планети. Альтернатива — повернення світу в стан війни всіх проти всіх і багаторівневі кризи на континентах». Д. Кулеба також заявив, що «Україна переконана в необхідності формування ефективної безпекової архітектури світу, яка має засновуватися на повазі до міжнародного права та жорстких гарантіях безпеки, а не деклараціях. Наша держава готова виступити драйвером цих процесів у глобальному

вимірі»¹⁹. Так, ще 31 січня 2022 р. на прохання України відбулося засідання Ради Безпеки ООН щодо загрози російської агресії проти України [18].

14 лютого 2022 р. Генеральний секретар ООН А. Гутерріш провів телефонні розмови з міністрами закордонних справ України й Росії Д. Кулебою та С. Лавровим. Йшлося про деескалацію ситуації по периметру українсько-російського державного кордону. 17 лютого 2022 р. відбулося чергове засідання Ради Безпеки ООН щодо безпекової ситуації навколо України через концентрацію російських військ по всьому периметру кордону. 18 лютого 2022 р. сайт МЗС України опублікував Заяву-протест до ЮНЕСКО у зв'язку з будівельними роботами у Бахчисарайському палаці. А 21 лютого 2022 р. міністр закордонних справ України Д. Кулеба закликав скликати Раду Безпеки ООН у відповідь на визнання В. Путіним незалежності «ДНР» і «ЛНР».

Незважаючи на усі превентивні заходи, попередження й застороги міжнародного співтовариства, на світанку 24 лютого 2022 р. Путін розпочав brutальне широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну, що поклало початок найбільшій війні в Європі з часів Другої світової війни й викликало глибоке обурення світової спільноти.

Того ж дня Генеральний секретар ООН А. Гутерріш засудив чергове порушення РФ суверенітету й територіальної цілісності України, а наступного дня, 25 лютого, відбулося засідання Ради Безпеки ООН, на якому Росія, яка за ротаційним принципом саме головує в РБ з порушенням процедури (згідно зі статтею 20 Тимчасових правил процедури РБ, не має головує представник країни/країна, безпосередньо пов'язана з питанням, що розглядається, тобто в цьому випадку РФ), заблокувала український проект резолюції із засудженням широкомасштабної війни Росії проти України та закликом до виведення російських військ з її території, а також утриматися від будь-якої подальшої незаконної погрози силою або її застосування проти будь-якої держави-члена ООН [9].

ОАЕ і Китай утрималися від голосування за цей проєкт резолюції Радбезу, яка мала створити додаткові підстави для подання України до Міжнародного суду (МС) в Гаазі.

У відповідь Постійний представник України при ООН С. Кислиця, а також міністр закордонних справ України Д. Кулеба закликали усі країни розірвати дипломатичні відносини з РФ, а міжнародні організації — заблокувати або призупинити членство Росії. 26 лютого 2022 року Україна все ж подала до Міжнародного суду заяву про порушення справи проти Російської Федерації щодо порушення Конвенції 1948 р. про попередження злочину геноциду та покарання за нього. При цьому наводилися незаперечні факти, що свідчать про планування акцій геноциду. Одночасно Україна звернулася до МС із проханням вжити заходів, «аби запобігти непоправній шкоді правам України та її народу та уникнути загострення чи розширення суперечки між сторонами за Конвенцією про геноцид» [16].

Не висловлюючись по суті, Міжнародний суд у своєму рішенні від 16 березня 2022 року вказав три тимчасові заходи:

Російська Федерація має негайно призупинити військові операції, які вона розпочала 24 лютого 2022 року на території України;

Росія має гарантувати, що будь-які військові чи нерегулярні збройні формування, якими вона може керувати або підтримувати, а також будь-які організації та особи, які можуть підлягати її контролю чи керівництву, не вживали жодних заходів для сприяння військовим операціям;

обидві сторони повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити чи продовжити спір у Міжнародному суді чи ускладнити його вирішення.

27 лютого 2022 р. на засіданні Ради Безпеки ООН було ухвалено рішення про скликання 28 лютого 2022 р. за ініціативою України екстреної сесії Генеральної Асамблеї ООН у питанні засудження Росії за її агресію проти України. Відкриваючи сесію ГА, Генеральний секретар ООН А. Гутерріш наголосив: «Атака на Україну — це виклик всьому світу».

На обговорення був винесений проєкт резолюції, підготовлений Україною і підтриманий 96 країнами-членами ООН.

Постійний представник України при ООН С. Кислиця у своєму виступі зазначив: «Вперше з тих пір як з'явилася ООН ведеться повномасштабна війна в Європі. Війська напали з території Росії, Білорусі та окупованих частин України... Росія заблокувала Чорнобильську АЕС. Нанесла удар по мирним цивільним судам. Росія б'є по дитячим будинкам, садкам, автобусам з мирними людьми. Вже понад 300 мирних людей загинуло, в тому числі 16 дітей. Росія має зупинити напад на Україну. Росія має вивести війська з території України. Також Генасамблея має засудити дії Білорусі.

Напад на Україну — це загроза демократії в усьому світі». Після тривалого обговорення за участю представників багатьох держав світу, на шостому засіданні екстреної сесії Генеральної Асамблеї ООН 2 березня 2022 р. була ухвалена резолюція на підтримку суверенітету України і з вимогами до РФ припинити агресію проти неї та вивести російські війська з України й водночас вирішити питання деокупації Криму та Донбасу. Важливо відзначити, що Генеральна Асамблея ООН не лише засудила дії Росії щодо України, а у своїй резолюції назвала їх агресією Російської Федерації проти України.

При цьому, спираючись на резолюцію від 1974 р. про визначення агресії як використання збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, учасники обговорення підтвердили відданість суверенітету, незалежності, єдності та цілісності України, включно з її територіальними водами, що означало: доки РФ не звільнить загарбане море — вона буде вважатися агресором.

При цьому важливим є і те, що ООН засуджує будь-які заяви Російської Федерації про застосування зброї масового знищення. ООН звертає увагу також на потенційний вплив війни на зростання продовольчої небезпеки в усьому світі, оскільки Україна є експортером зерна та іншої сільськогосподарської продукції, коли мільйони людей зіштовхуються з голодом або загрозою голоду, відчують серйозну нестачу продовольства в кількох регіонах світу.

Абсолютна більшість держав-членів ООН — 141 країна, розуміючи, що якщо агресію Росії не зупинити зараз, вона не обмежиться Україною, проголосувала за ухвалення цієї резолюції.

Тільки 5 країн не підтримали рішення ГА ООН з вимогами до РФ про припинення агресії проти України і «необхідності якнайшвидшого досягнення всеосяжного, справедливого й тривалого миру в Україні відповідно до принципів Статуту ООН». Серед таких — Росія, Республіка Білорусь, Сирія, КНДР та Еритрея. Утримались 35 країн, серед них — Китай, Казахстан, Пакистан, Іран, Венесуела, Куба, ПАР та інші. Загалом, результати голосування на цій сесії Генеральної Асамблеї ООН були важливим успіхом діяльності української дипломатії у перші дні широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

До таких успіхів слід також віднести ухвалу Міжнародного суду ООН у Гаазі 16 березня 2022 р., що зобов'язав Росію припинити розпочаті 24 лютого 2022 року військові дії в Україні, заявленою метою яких було «запобігання й покарання» нібито геноциду в Луганській та Донецькій областях України. Головна суддя Міжнародного суду ООН заявила, що Російська Федерація повинна, в очікуванні остаточного рішення у справі, призупинити військові дії та має також припинити будь-яку військову допомогу так званим «ЛДНР».

У відповідь на це рішення 17 березня 2022 р. МЗС РФ цинічно заявило, що Міжнародний суд ООН нібито не має юрисдикції за позовом України з вимогою припинення російської агресії проти цивільних об'єктів України. 22 березня 2022 р. Рада Безпеки ООН не підтримала китайсько-російський проєкт резолюції про тимчасове припинення вогню заради вирішення гуманітарних проблем в Україні.

РФ не погодилась на припинення військових дій у принципі. 31 березня 2022 р. Україна домоглася створення комісії ООН із розслідування скоєних російськими солдатами воєнних злочинів під час збройної агресії проти України. 4 квітня 2022 р. Росія на засіданні РБ ООН заперечувала свою причетність до масового вбивства цивільних громадян в Україні, зокрема, у

місті-супутнику Києва — Бучі. Президент України В. Зеленський вчоргове закликав виключити РФ із РБ ООН, а Генеральна Асамблея ООН консенсусом ухвалила резолюцію, яка зобов'язує держави — постійні члени Ради Безпеки ООН — обґрунтовувати застосування права вето в кожному окремому випадку. 7 квітня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН позбавила Росію прав у Раді ООН із прав людини через злочини в Україні. 21 квітня 2022 р. Росія відкинула пропозицію Генерального секретаря ООН А. Гутерріша щодо Пасхального припинення вогню, а 26 квітня під час його візиту до Москви Кремль заявив, що «США ведуть проксі-війну проти РФ на території України».

Наступного дня, 27 квітня 2022 р. А. Гутерріш відвідав зруйноване російськими військами м. Бородянка Київської області. Росія завдала в цей день ракетного удару по Києву і, мабуть, у Генерального секретаря ООН не залишилося ілюзій щодо можливостей домовлятися з країною-агресором. 23 червня 2022 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) отримав від України заяву про відкриття справи проти Росії щодо «звинувачень українського уряду в масових і грубих порушеннях прав людини, вчинених Російською Федерацією та її військовими операціями на території України з 24 лютого 2022 року» [9].

1 квітня 2023 р. у зв'язку з початком місячного головування Росії на ротаційній основі в Раді Безпеки ООН президент України В. Зеленський також вчоргове заявив про нагальну необхідність реформування цього безпекового органу. «На жаль, ми маємо й новину очевидно абсурдну і деструктивну. Сьогодні держава-терорист почала головувати в Раді Безпеки ООН... Складно уявити щось таке, що більше доводить повне банкрутство таких інституцій. Немає такої форми терору, який ще не був би здійснений Росією. І не буде такої причини, яка зупинить реформу глобальних інституцій, зокрема Радбезу ООН. Реформу, яка очевидно назріла — щоб держава-терорист і будь-яка інша держава, яка хоче бути терористом, не могла зруйнувати мир. Терористи повинні програти, повинні відповідати за терор, а не головувати будь-де» [12], — наголосив український президент.

Варто зазначити, що подібної думки дотримуються також чимало державних і політичних діячів світу. Заклик України підтримав, наприклад, міністр закордонних справ Чеської Республіки Ян Ліпавський: «Погоджуюсь із Володимиром Зеленським: Рада Безпеки ООН потребує реформування. Останнім доказом цього є те, що в інституції, яка мала б забезпечувати мир, головує держава, яка порушує Статут ООН і загрожує безпеці всього світу». Головний дипломат Європейського Союзу Жозеп Боррель, своєю чергою, зазначив, що початок головування Росії «пасує дню дурня».

А міністр закордонних справ Литви Габріелюс Ландсбергіс іронічно привітав Росію з початком головування в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй, написавши у Twitter: «Вітаємо Росію з початком головування в Раді Безпеки ООН! З нетерпінням чекаємо на енергійні дискусії щодо пропозиції України про місце призначення ваших військових кораблів». А напередодні Естонія, Латвія та Литва спільно виступили проти російського головування в РБ ООН. Закликав реформувати Раду Безпеки ООН і президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган: «Чинний устрій, за якого доля людства опиняється в руках п'яти держав [постійних членів РБ з правом вето. — Авт.], не є стійким. Потрібно невідкладно реформувати РБ ООН, із всеосяжним та інклюзивним порозумінням», — сказав турецькій президент 4 квітня 2023 р. на вечері з іноземними послами та дипломатами. Щоправда, свавільне застосування Росією права вето, що фактично паралізувало діяльність РБ ООН, змусило Генасамблею ООН вдатися до певних контрзаходів. ГА ООН консенсусом ухвалила резолюцію A/RES/76/262, яка дозволяє ГА ООН збиратися щоразу, коли в Раді Безпеки застосовується право вето [30].

Зокрема, президент ГА ООН повинен скликати офіційне засідання упродовж 10 днів. У руслі цього рішення, наприклад, 11 жовтня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН засудила масові російські ракетні атаки проти енергетичної інфраструктури України. 14 листопада 2022 р. ГА ООН ухвалила резолюцію про притягнення Росії до відповідальності за порушення нею міжнародного права через вторгнення в Україну, а також створення механізму

компенсацій Україні за збитки, завдані російськими агресорами. Документ підтримали 94 держави, 73 утрималися, а 14 виступили проти (РФ, Білорусь, Сирія, Іран, Зімбабве, Куба, Китай, Еритрея, Малі, Центрально-Африканська республіка, КНДР, Ефіопія, Нікарагуа та Багами).

23 лютого 2023 р. Генеральна Асамблея ООН проголосувала за проєкт резолюції, яка закликає до пошуку справедливого та міцного миру для України. Резолюцію підтримала 141 країна, 32 — утрималися, а сім країн проголосували проти (РФ, Білорусь, КНДР, Сирія, Еритрея, Малі та Нікарагуа), тобто удвічі менше, ніж у листопаді 2022 р.

31 березня 2023 р. президент України В. Зеленський на прес-конференції за підсумками т. зв. Бучанського саміту заявив, що спеціальний трибунал за злочини агресії Росії проти України має бути створений після перемоги України й завершення війни з Росією шляхом ухвалення відповідної резолюції Генеральної Асамблеї ООН. «Над цим ми працюємо... Ми розуміємо, для нас головне — набрати велику кількість держав, щоб велика кількість держав була об'єднана. І об'єднана вже підтримувати той чи інший формат відповідної резолюції. І це буде крок номер один. А вже тоді перейдемо до практичних кроків щодо трибуналу», — сказав глава держави.

У цьому контексті В. Зеленський згадав історичне рішення Міжнародного кримінального суду від 17 березня 2023 р. видати ордер на арешт президента Росії В. Путіна у зв'язку з ситуацією в Україні, який став, на його думку, «дуже серйозним сигналом» у напрямку створення трибуналу і значним досягненням української дипломатії. Найбільшим на сьогодні успіхом проактивної роботи української дипломатії у ООН мабуть слід вважати історичне голосування 12 жовтня 2022 р. за резолюцію одинадцятої надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» (ES-11/4). Цією резолюцією ГА ООН засудила псевдо-референдуми на окупованих територіях України, спроби РФ анексувати чотири області України — Донецьку, Луганську, Запорізьку та Херсонську, які «тимчасово окуповані Росією внаслідок агресії, що порушує територіальну

цілісність, суверенітет і політичну незалежність України», і закликала держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи ООН не визнавати будь-які зміни статусу областей України та вимагати від РФ негайного та безумовного скасування своїх рішень щодо статусу областей України і виведення всіх своїх військ із території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів. На відміну від трьох попередніх резолюцій ГА ООН із питань війни Росії проти України, ця отримала найбільшу підтримку серед 193 країн-членів ООН.

За неї проголосували рекордні 143 держави, зокрема багато африканських та азійських країн, які змінили політичну позицію та поступово відмовляються від політики безумовного нейтралітету щодо російсько-української війни. Представники 5 країн проголосували «проти» цієї резолюції — РФ, Білорусь, КНДР, Нікарагуа, Сирія, і 35 «утрималися».

Тим часом РФ продовжує політику бойкоту неvigідних їй рішень та дій ООН. Зокрема, за 15 місяців після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну Рада Безпеки ООН провела 30 засідань, присвячених обговоренню наслідків російської агресії проти України (два з них за участю президента України), але РФ ветувала практично усі проєкти резолюцій. 21 жовтня 2022 р., наприклад, російська делегація бойкотувала засідання Ради Безпеки ООН, на якому розглядалось питання надання РФ іранських ударних безпілотних апаратів. МАГАТЕ відкинуло звинувачення РФ щодо можливості використання Україною «брудної» ядерної бомби. 3 листопада 2022 р. Рада Безпеки ООН відхилила російські пропозиції щодо розгляду теми «американських біологічних лабораторій в Україні».

Отже, діяльність Організації Об'єднаних Націй щодо протидії агресії РФ проти України має досить суперечливий характер. Зокрема, Рада Безпеки ООН довела свою повну неспроможність через вето країни-агресора — РФ, постійного члена РБ. Зокрема, з початку широкомасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. і до вересня 2023 р. РФ скористалася своїм правом вето при голосуванні за п'ять проєктів Ради Безпеки щодо розпочатої нею війни

в Україні й шість разів не голосувала за резолюції Генеральної Асамблеї ООН з питань цієї війни.

Росія також показово ігнорує рішення Міжнародного суду ООН. Слід також зазначити, що під час голосування резолюцій ГА ООН щодо засудження російської агресії проти України доволі багато країн, від 30 до 40, зазвичай утримуються або взагалі не голосують, тобто якщо й не стають відкрито на бік Росії, але й не підтримують Україну в її справедливій війні проти агресора. До того ж, як відзначають фахівці-міжнародники, «країни, які не підтримують Україну, — у меншості, втім, на жаль, репрезентують більшість людства (Індія, Китай, В'єтнам, Іран, Казахстан, Шрі Ланка тощо). Їхні мотиви різні, проте головне — їхнє фактично свідоме ігнорування Статуту ООН» [31].

У зв'язку з цим перед українською дипломатією постає принципово важливе завдання ефективніше протидіяти російським намаганням, планам, пропаганді й дезінформації і протистояти агресивній зовнішній політиці РФ загалом та працювати на стратегічну перспективу, особливо в рамках ООН. Добре усвідомлюючи це, глава української дипломатії Дмитро Кулеба переконаний: «Україна нині перебуває в авангарді світових процесів. Стратегічне мислення, проактивність та патріотизм роблять українську дипломатію потужним інструментом забезпечення інтересів Української держави, бізнесу та громадян. А військові успіхи та спроможна зовнішня політика засвідчують, що сучасна Україна є сильною та суб'єктною державою на міжнародній арені» [19].

Це підтверджує й активна діяльність української делегації на чолі з президентом країни Володимиром Зеленським під час роботи 78-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2023 р.

Зокрема, під час виступу на ГА ООН В. Зеленський запросив держави долучитися до підготовки глобального саміту щодо запропонованої Україною «формули миру» як «основи для оновлення існуючої архітектури безпеки», яку підтримали повністю або частково понад 140 держав і міжнародних

організацій, а також закликав до ядерного роззброєння Росії і відкинув будь-які «тіньові домовленості» з нею.

А на присвяченому війні в Україні засіданні Ради Безпеки ООН 20 вересня 2023 р. президент України представив конкретні пропозиції для реформування ООН, передусім для запобігання ситуаціям, коли постійні члени Радбезу можуть блокувати будь-які рішення. «Вето в руках агресора — ось те, що загнало ООН в глухий кут», — зазначив В. Зеленський, додавши, що це перетворює Організацію лише на «найбільш помітну у світі трибуну».

На завершення можемо зазначити, що 2022 рік був дуже неспокійним для Ради Безпеки ООН.

Глобальний економічний спад на тлі збройних конфліктів і різних санкцій незабаром може призвести до нових гуманітарних криз і політичної нестабільності, що обов'язково призведе до нових військових конфліктів. Спецоперація в Україні, безсумнівно, продовжить кидати тінь на багатосторонню дипломатію в рамках діяльності Ради.

Навіть якщо буде припинення бойових дій, Росія і Захід збережуть непередбачувані відносини в ООН. При цьому, сьогодні Рада Безпеки ООН - це, як і раніше, найкраща доступна структура, в рамках якої можна вирішувати сучасні виклики міжнародному миру і безпеці.

На нашу думку, єдиним реальним способом розв'язання суперечностей, що виникли, є багатополярна міжнародна система, де баланс сил приймається і визнається неодмінною умовою стійкого, хоча й далекого від ідеального, миру.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

3.1. Напрями удосконалення структури органів ООН у сфері забезпечення миру та безпеки

Найжорсткіші дискусії з комплексної зміни ООН розгортаються через реформування РБ, тому що саме від розв'язання цього завдання залежатиме подальший перебіг усіх реформ ООН та їхня ефективність. На сьогоднішній день склад РБ влаштований і діє методами, які були закладені ще в Ялті та Потсдамі. У РБ досі триває поділ на переможців і тих, хто програв, де урізають права останніх, хоча з часу закінчення війни минуло понад 70 років.

Тим паче що Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин фактично припинила своє існування після розвалу СРСР, який урівноважував США.

ООН була заснована на уламках фашистської Німеччини і мілітаристської Японії, проте в наші дні вони являють собою найбільш розвинені держави, які в повному праві можуть вимагати для себе постійного місця в РБ, тим самим перетворившись не тільки на економічних, а й політичних гігантів.

Слід також пам'ятати, що Японія і Німеччина посідають третє і четверте місця відповідно за рівнем фінансування ООН. Нині суперечки навколо реформування РБ точаться у двох напрямках.

По-перше, з приводу збільшення представництва в РБ постійних і непостійних держав-членів, а по-друге, з питання збереження права вето. Наразі більшість держав - членів ООН згодні з вимогами реформування РБ. Дискусії розгортаються щодо шляхів його здійснення: деякі держави підтримують зміни щодо кількості представників у РБ до 20-23 членів, а інші хочуть збільшити до 24-25 і навіть 27 держав [7].

Іншим важливим питанням є регіональне представництво. Країни, що розвиваються, «недопредставлені» в сучасній структурі РБ: вони незначною

мірою впливають на події, що відбуваються у світі, а саме в цих країнах часто виникають збройні конфлікти.

Тим часом частина країн (наприклад, Аргентина, Італія, Канада, Колумбія, Пакистан, Республіка Корея) не підтримує збільшення РБ за рахунок постійних членів.

Іншої думки дотримується так звана група чотирьох (Бразилія, Німеччина, Індія та Японія), яка виступає за надання собі постійного членства в Радбезі та представила новий варіант реформування, що передбачав збільшення постійних місць до шести, а непостійних до чотирьох.

У підсумку розподіл за регіональним співвідношенням матиме такий вигляд: Азії дістанеться два постійних і одне непостійне місце, Африці - два постійних і одне непостійне, Західній Європі - одне постійне і одне непостійне, Латинській Америці - одне постійне і одне непостійне [37].

Також «група чотирьох» заявила, що подальша доля права вето буде розглянута через 15 років після реалізації запропонованих змін.

Третій варіант реформування Радбезу пропонує Африканський союз [37], основні вимоги якого полягають у наділенні африканських держав двома постійними і двома непостійними місцями в РБ, оскільки Африка - єдиний континент, який досі не має статусу постійного члена в Радбезі. Також держави Африки пропонують збільшити кількість представників у Раді до 26 держав шляхом створення шести постійних і п'яти непостійних місць [37].

Найбільш спірним моментом у зазначеній пропозиції є право вето у нових постійних членів поряд зі старими. Внаслідок чого втілення в життя проєкту, зробленого Африканським союзом, здається малоімовірним, оскільки країни Африки здебільшого слабо розвинені, не зможуть найближчим часом досягти рівня розвитку економіки провідних світових держав, мають значний рівень внутрішнього і зовнішнього боргів, а національні уряди найчастіше корумповані та нелегітимні.

З огляду на зазначені причини в разі наділення таких держав правом вето створюється реальна небезпека «купівлі» голосів і велика ймовірність

переслідування суто егоїстичних цілей у РБ. Ті держави, які рішуче виступають проти створення нових постійних місць у РБ, створили власний рух «Єдність заради консенсусу» (Uniting for Consensus) і виступили з ініціативою створення додаткових 10 непостійних місць у РБ, розділивши квоти між різними регіонами світу [37].

Своєю чергою, США також проголосили «власний окремий проєкт реформ, який має на увазі створення 2 постійних і 2 або 3 непостійних місць» [37].

Вашингтон усвідомлює, що має великий вплив в ООН хоча б тому, що стоїть на першому місці з фінансування Організації. Крім того, США підтримують претензії на пост постійних членів Японії та Бразилії, аргументуючи це тим, що ці країни досягли необхідного економічного і технологічного розвитку, роблять великий внесок у підтримання миру і безпеки, наприклад, беручи участь у численних миротворчих операціях.

Небажання бачити Німеччину серед постійних членів Радбезу з боку американців пояснюється її неучастю в миротворчих операціях в Іраку. Також Вашингтон побоюється Індії, оскільки Нью-Делі має міцні зв'язки з Китаєм, найголовнішим конкурентом США.

Проте США висловлюються проти збільшення кількості членів РБ, тому що їм доведеться докладати більше матеріальних витрат та інших зусиль для залучення можливих партнерів на свій бік. Варто згадати й про те, що не особливо вірячи в ефективність діяльності ООН і РБ зокрема, США намагаються спиратися або на власні сили, або двосторонні союзи, або партнерські стосунки всередині створених ними коаліцій, насамперед НАТО. Тим часом щодо можливого перебігу реформи ООН світова спільнота та окремі держави сподівалися на Кофі Аннана. На той час уже колишній Генеральний секретар ООН підготував доповідь «За більшої свободи» [9].

Будучи головою Групи високого рівня, що займається можливими варіантами майбутнього реформування ООН, Аннан запропонував два плани реорганізації ООН [47], які згодом отримали назву «План А» і «План В». У

першому передбачалося розширення складу Радбезу до 24 членів завдяки формуванню шести нових постійних місць, однак володіти правом вето вони не будуть, а також трьох непостійних.

У другому плані зовсім не передбачалося створення нових постійних місць, яке замінювалося створенням нової категорії членства - восьми постійних і одного непостійного місця терміном на чотири роки з можливістю його пролонгації. Тим часом пакет реформ Аннана не зміг зіграти тієї ролі, на яку розраховували деякі держави-учасниці ООН, і, на жаль, реформа так і залишилася в підвішеному стані. Додаткові труднощі також викликає схвалення кандидатур на постійні місця в РБ.

Наприклад, крім США, Німеччину не хочуть бачити як постійного члена Велика Британія, Італія, Іспанія, а також Франція. У Парижа існують також побоювання того, що Берлін, не отримавши постійного місця в РБ, може знову запропонувати створення окремого постійного місця для Європейського союзу як організації, що представляє більшість держав Європи, де ФРН посідає провідне місце. Зі свого боку, іспаномовні латиноамериканські держави (особливо Аргентина і Мексика) висловлюють невдоволення з приводу кандидатури португаломовної Бразилії, яка мріє представляти регіон Латинської Америки самостійно.

Унаслідок різних історичних причин і регіонального суперництва на сучасному етапі розвитку вельми зрозумілими є незгода Пакистану та Китайської Народної Республіки з кандидатурою Індії, а проти кандидатури Японії - обох Корей і КНР [24].

З чого випливає очевидне уповільнення переговорного процесу щодо майбутніх реформ Радбезу. Як уже згадувалося вище, особливі складнощі в реформуванні РБ посідає наявність права вето у постійних членів РБ ООН. З приводу права вето є кілька позицій. Одна з пропозицій полягає в повному скасуванні права, однак такий варіант є найбільш малоімовірним з усіх. Інша, вище зазначена думка виходить від країн Африки, які закликають розширити це право на всіх нових постійних членів.

Третій варіант ґрунтується на деякому обмеженні вето, тобто наділенні постійного члена лише $\frac{1}{2}$ права, тоді для накладення заборони на резолюцію буде потрібно два або три голоси проти із сукупного числа постійних членів РБ. Своєю чергою, позиція п'яти постійних членів полягає в тому, що необхідно залишити все, як є: причина цього криється, по-перше, в їхньому небажанні втратити свій ексклюзивний порівняно з іншими державами-членами ООН привілей, повністю або частково відмовляючись від цього права.

По-друге, вони побоюються, що надання такого права всім новим постійним членам ще більше ускладнить роботу РБ. Хоча необхідно визнати, що, наприклад, Франція і Великобританія відмовилися від блокування резолюцій, що стосуються особливо важливих проблем, наприклад масових злочинів, закликаючи інших наслідувати їхній приклад. Однак США, Росія і Китай виступають за повне збереження права вето.

Тим часом повне або часткове скасування права вето найближчим часом не відбудеться, бо проти цього виступають насамперед постійні члени РБ. Однак і в разі появи нових постійних членів надання їм права вето в повному обсязі видається малоімовірним, хоча б і в найближчій перспективі. Наразі також у РБ обговорюють проблему Військового штабного комітету і «блакитних шоломів» (миротворчого контингенту), що перебувають під його управлінням. Крім іншого, розглядають проблему демократизації під час ухвалення рішень, зокрема, «запрошення конфліктуючих сторін для участі в засіданнях РБ або проведення відкритих засідань РБ до ухвалення принципово важливих резолюцій» [37] і низку інших важливих заходів.

Щодо термінів реалізації щодо реформування РБ ООН можна сказати, що, найімовірніше, у середньостроковій перспективі ця ініціатива не відбудеться, якщо не станеться якихось вагомих змін на міжнародній арені.

Перш за все, не варто забувати, що для схвалення резолюції щодо реформи необхідно $\frac{2}{3}$ голосів ГА і згода всіх постійних членів РБ, однак позиції цих держав суперечать одна з одною. Крім цього, на сьогоднішній момент немає активного ініціатора реформ: США не надто зацікавлені в

реформуванні, а для Євросоюзу першочерговим завданням є подолання внутрішньої кризи через те, що трапилося в 2016 р. брекзиту. Тим паче, доки у світі не буде усунуто більшу частину наслідків пандемії, спричиненої новою коронавірусною інфекцією (COVID-19), пріоритет проведення реформ ООН буде досить невисоким. Наразі невідомо, які висновки зроблять держави та міжнародна спільнота після виходу з пандемії. Однак і до початку епідемії вірусу COVID-19 в ООН уже намітилася ще більша тенденція до послаблення її ролі на світовій арені, чому сприяла позиція минулого керівництва США за часів Дональда Трампа, яке залишило ЮНЕСКО (2017 р.) і Раду з прав людини (2018 р.).

Однак нова адміністрація президента Джозефа Байдена планує знову повернутися до Ради з прав людини. Щодо цього цікавим є приклад ставлення Вашингтона до Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), коли навесні 2020 р., покладаючи провину на ВООЗ за погіршення ситуації всередині США у зв'язку з пандемією, Дональд Трамп із 14 квітня припинив фінансування цієї організації, але Байден у день інавгурації підписав указ про скасування цього рішення.

Проте в американського керівництва на найближчому порядку денному питання реформування ООН не стоїть, оскільки спочатку новій команді необхідно розв'язати внутрішні проблеми, спричинені пандемією коронавірусу й подальшою економічною кризою, а також внутрішньою політичною нестабільністю після президентських виборів.

Тим часом адміністрація президента, як і сам Байден, жодного разу не висловлювалися щодо питання реформ в ООН під час президентської кампанії та після перемоги. Крім іншого, варто визнати, що сторони не здатні домовитися без утиску прав однієї з них, а багатополярність, як одна з якісних особливостей сучасних міжнародних відносин, ще більше ускладнює процес знаходження компромісу.

Сучасна система міжнародних відносин входить у стадію багатополюсного світу, який справді поширився на всю земну кулю, і

подібного в людства ще ніколи не було. Однак багатополарність навряд чи буде довговічною, і одного разу настане момент, коли з'являться нові центри і нові активні гравці на міжнародній арені. Сьогодні настав такий час, коли стара система міжнародних відносин уже зруйнована, але на її місці поки що не утворилася нова. Усі інститути, що підтримують стабільність колишньої системи, продовжують існувати. Це стосується і ООН.

Не можна стверджувати, що з крахом однієї системи міжнародних відносин відбудеться ліквідація всіх її інститутів. Яскравим прикладом, що підтверджує цей постулат, може слугувати Ліга Націй, яка офіційно припинила своє існування тільки в 1946 р., хоча Версальська міжнародна система звалилася ще наприкінці 1930-х рр.

Як показують сучасні події, розвиненим державам, які мають значний вплив на міжнародну систему, легше домовлятися між собою безпосередньо, ніж виставляти різні міжнародні проблеми на обговорення ООН. Проте варто зауважити, що багато держав-членів ООН усвідомлюють необхідність реформування Ради Безпеки та Організації загалом, але цей процес серед них спричиняє серйозну невизначеність і багато запеклих дискусій.

В цілому, станом на сьогоднішній момент усі без винятку члени ООН поділяють думку про необхідність реформування РБ для надання більшої ефективності її роботі, але поки що немає варіанту, який влаштував би переважну більшість держав-членів. Іншими словами, досі не було висловлено жодної думки щодо порядку проведення реформування.

Відповідно до рішення 62/557, ухваленого 15 вересня 2008 р., держави-члени розпочали міжурядові переговори щодо реформи Ради Безпеки на неофіційному пленарному засіданні під час 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Відповідно до рішення 63/565, ухваленого 14 вересня 2009 р., держави-члени ухвалили «негайно продовжити міжурядові переговори щодо реформи Ради Безпеки на неофіційному пленарному засіданні Генеральної Асамблеї» під час 64-ї сесії відповідно до рішення 62/557 Генеральної Асамблеї. Відповідно

до рішення 64/568, ухваленого 13 вересня 2010 р., держави-члени дійшли висновку про необхідність міжурядових переговорів щодо реформи РБ ООН.

На початку 65-ї сесії ГА ООН голова 65-ї сесії ГА Йозеф Дайсс призначив Захіра Таніна головою міжурядових переговорів [37].

З питання реформи держави-члени поділяються на кілька груп. Їхні позиції з найважливіших питань, членства і вето, полягають у такому. По-перше, «група чотирьох», що включає Німеччину, Японію, Індію та Бразилію, здебільшого шукає постійні місця для себе, але готова відмовитися від своїх прав вето на п'ятнадцять років або, можливо, навіть на довший термін.

По-друге, об'єднання для досягнення консенсусу (UfC) складається з низки держав, включно з Італією, Іспанією, Аргентиною, Канадою, Мексикою, Південною Кореєю і Пакистаном, які виступають проти «групи чотирьох» і додавання будь-яких нових постійних місць. UfC пропонує додати тільки непостійні місця і воліє скасувати право вето або, принаймні, обмежити його використання.

По-третє, африканська група, що складається з членів Африканського союзу, шукає два постійних і п'ять непостійних місць для Африки.

Африканська група вважала за краще б скасувати право вето, але наполягає на тому, що, доти, доки існує право вето, всі постійні члени повинні ним володіти. По-четверте, L69 складається з приблизно 40 країн, що розвиваються, включно з Бразилією та Індією, і шукає шість нових постійних місць і шість нових непостійних місць, збалансованих за регіонами ООН.

Позиція L69 щодо права вето аналогічна позиції африканської групи: право вето слід або скасувати, або поширити на всіх постійних членів. По-п'яте, арабська група складається з 22 держав і вимагає постійного арабського місця. Вона сильно критикує право вето, але не пропонує жодного рішення. Останньою значущою групою є АСТ, куди входять 21 невелика держава-член (Ірландія, Швейцарія, Перу, Уругвай і Ліхтенштейн та ін.).

АСТ концентрується виключно на поліпшенні методів роботи: підзвітності, узгодженості та прозорості Ради Безпеки, щоб усі держави - члени

ООН, а не лише члени РБ могли брати участь у її рішеннях. Загалом пропозиції щодо реформи видаються сумнівно необхідними для усунення недоліків Ради Безпеки. Деякі можуть навіть погіршити ситуацію.

Можемо узагальнити, що, що стосується реформування Ради Безпеки, то це питання регулярно порушують. Обговорення реформи проводиться на Генеральній Асамблеї ООН і зосереджене на трьох основних моментах:

1. Розширення і реорганізація категорії членів (це питання порушують представники західних країн з основною метою - виключити Росію з цього списку);

2. Розташування географічного представництва (це питання порушує, зокрема, і Росія, оскільки розташування цього органу в США є причиною недопуску представників низки країн через обмеження, накладені американським урядом, що йде в розріз із нормами міжнародного права);

3. Методи і принципи роботи Ради Безпеки. Так, Франція наполягає на розширенні Ради Безпеки, підтримуючи приєднання до неї постійного місця Німеччини, Бразилії, Індії, Японії, а також більшу присутність африканських країн.

Але при цьому та ж Франція, щоб уникнути паралічу Ради Безпеки, також підтримує ідею застосування права вето всіма п'ятьма постійними членами в разі великих військових конфліктів. Тобто застосування цього права однією або двома країнами (західні представники мають на увазі, природно, Росію і Китай) не блокуватиме ухвалення резолюцій.

З ініціативи президента Французької Республіки Франсуа Олланда 2013 року Франція і Мексика висунули спільну ініціативу щодо використання права вето в разі визнаних злочинів проти людяності, геноциду або великомасштабних воєнних злочинів [29].

При цьому, хто визначатиме приналежність цього конфлікту до конкретної категорії, не зовсім зрозуміло.

У сьогоденних умовах провести такі реформи практично неможливо. Жоден постійний член не збирається відмовлятися від права вето. У кращому

разі, жодного з яких наразі не передбачається, вони можуть домовитися про добровільне обмеження його використання в конкретних випадках або обставинах.

Що стосується включення будь-якого серйозно підходящого нового постійного члена (наприклад, Індії, Німеччини, Японії, Бразилії тощо), завжди знайдеться хтось, хто буде категорично проти будь-кого з них, або спробує виторгувати для себе преференції для схвалення будь-якої кандидатури (ситуація може бути схожою на ту, що сталася під час ухвалення рішення про вступ Швеції до НАТО, коли Туреччина заблокувала цю угоду для того, щоб розв'язати свої власні проблеми всередині країни).

3.2. Розвиток відносин між НАТО і ООН: виклики та перспективи

З моменту підписання Декларації 2008 року практична взаємодія секретаріатів НАТО і ООН постійно розширювалася, обережно торуючи при цьому шлях крізь політичні реалії, фінансові обмеження і бюрократичні перепони. Не викликає подиву той факт, що співпраця процвітала в тих галузях, де чинився найменший політичний та організаційний опір.

Безпека для всіх без винятку - хороший тому приклад. НАТО енергійно виконує резолюції Ради Безпеки ООН про жінок, мир і безпеку і веде в зв'язку з цим велике співробітництво зі структурою «ООН-жінки» і Департаментом ООН з операцій з підтримання миру (ДОПМ). Те саме стосується дітей і збройних конфліктів і останнім часом - захисту цивільного населення. Щодо останньої теми НАТО вела великі консультації з ООН під час розроблення своєї політики, і триває робота над спільним навчальним матеріалом.

НАТО також щільно працює з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (УНП ООН), особливо у сфері боротьби з тероризмом і незаконним обігом наркотиків, а також зміцненням сумлінності в оборонному секторі.

Поступово почала приносити результати співпраця в галузі миротворчості ООН. Здавалося б, що саме в цій царині досвід і знання

Північноатлантичного союзу могли б бути особливо корисними для ООН, однак співпраці перешкоджають відмінності у функціонуванні та географічній спрямованості роботи організацій. НАТО детально ознайомила ДОПМ зі своїми програмами навчальної підготовки та навчань, співробітники ООН беруть участь у численних курсах і навчаннях Північноатлантичного союзу. НАТО також надає підтримку ООН у підготовці її власних навчальних матеріалів. Особливо багатообіцяючою стала співпраця в галузі боротьби із саморобними вибуховими пристроями (СВП), у рамках якої НАТО (за провідної ролі Мадридського центру передового досвіду по боротьбі з СВП) взаємодіє зі Службою ООН з питань діяльності, пов'язаної з розмінуванням, а також у сфері політики та навчальної підготовки, для того, щоб допомогти ООН більш ефективно боротися з головною причиною загибелі блакитних шоломів.

Розуміючи, що є потенціал для подальшого розширення співробітництва у сфері миротворчості, НАТО активно взаємодіє з ООН у рамках останнього раунду реформи миротворчості. Консультації, проведені на початку 2015 року в штаб-квартирі НАТО, допомогли Незалежній групі ООН високого рівня з миротворчих операцій у підготовці впливової доповіді. Ще однією віхою у відносинах НАТО та ООН стала участь Генерального секретаря Столтенберга в Саміті лідерів з питань підтримання миру, що відбувся на полях історичної сесії Генеральної Асамблеї ООН у 2015 році, на якій він зобов'язався, що НАТО і надалі надаватиме підтримку ООН у миротворчості. Відтоді Північноатлантичний союз брав участь у двох засіданнях ООН на рівні міністрів оборони (у Лондоні 2016 року і у Ванкувері 2017 року), і було намічено низку інших багатообіцяючих напрямів співпраці з секретаріатом ООН.

Для того, щоб співпраця і діалог НАТО і ООН залишалися значущими, вони повинні змінюватися і далі. У низці нещодавніх ініціатив уже знайшли своє відображення нові реалії, що змінюються.

Наприклад, у контексті порядку денного НАТО з проєктування стабільності розпочався діалог про потенційну співпрацю з новим Контртерористичним управлінням ООН. Аналогічним чином тривають попередні переговори про те, яким чином робота НАТО в галузі зміцнення етичних засад могла б доповнити ширшу діяльність ООН з реформи оборонного сектору.

3.3. Пропозиції щодо подолання проблем у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки: прогнозування ролі ООН

Проблеми в сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки вимагають комплексного підходу, а Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє ключову роль у вирішенні цих питань.

Як зазначає Реньов Є.В [32], у контексті реформи Ради Безпеки ООН видаються найбільш важливими наступні аспекти перетворень: членський склад, а також робочі методи Ради Безпеки, а саме право вето. Професор Єльського університету Пол Кеннеді теж підтверджує актуальність вищезгаданої реформи, називаючи ООН у нинішньому вигляді анахронізмом, оскільки Статут Організації відображає реалії на момент його прийняття у 1945 р. Перспективу розширення РБ ООН британський вчений оцінює як цілком розумне перетворення [32]. Питання рівного представництва та розширення членського складу Ради Безпеки було вперше внесено до порядку денного 34-ї сесії ГА ООН у 1979 р., однак не викликало належного інтересу у більшості членів Організації. І лише 14 років потому, під час 48-ї сесії Генеральної Асамблеї у 1993 р., Резолюцією № 48/26 було створено Робочу групу відкритого складу для розгляду зазначених питань, якій не вдалося виробити спільну позицію через відсутність консенсусу щодо права вето. Тому у Резолюції № 53/30, схваленій Генеральною Асамблеєю 23 листопада 1998 р., було домовлено не приймати жодного рішення щодо справедливого

представництва в Раді Безпеки та розширення її членського складу, якщо за це не будуть подані 2/3 голосів Генеральної Асамблеї [32].

В 2004 році Групою високого рівня з загроз, викликів та змін було підготовано доповідь «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», в якій містяться дві моделі реформування складу Ради Безпеки – обидві передбачають розширення до 24 держав, різняться у питанні збільшення кількості постійних членів [32].

Найбільш активними прихильниками розширення РБ ООН вважаються Німеччина, Японія, Індія та Бразилія («група чотирьох»). Щодо питання входження до Ради Безпеки регіональних лідерів – наразі немає єдиної візії, як обирати представників регіональних груп. Тим не менше, розширення членського складу Ради Безпеки не вплине на ефективність її роботи – постійні члени будуть і надалі користуватися правом вето. Тому при оцінці діяльності РБ ООН та ухваленні рішення про її реформу головним критерієм має виступати не кількісний підхід, а ефективність робочих методів. У 2015 р. в рамках 70-ї сесії ГА ООН тодішній Президент Франції Франсуа Олланд оголосив про добровільну відмову цієї європейської країни від використання права вето у випадках масових злочинів, закликавши до цього й інших постійних членів [32].

Ще однією пропозицією, спрямованою на підвищення ступеня ефективності роботи Ради Безпеки ООН, стала ініціатива Групи з підзвітності, узгодженості та прозорості («АСТ»), яка у 2015 р., на честь 70-річчя ООН, презентувала Кодекс роботи Ради Безпеки. Відповідно до положень Кодексу, який був підтриманий Францією та Великою Британією як постійними членами РБ ООН, держави-члени ООН мають утримуватися від застосування вето у випадках, коли проект резолюції Ради Безпеки націлений на своєчасні та рішучі дії щодо питань, які носять характер найтяжчих міжнародних злочинів: припинення або запобігання вчиненню геноциду, злочинів проти людяності, військових злочинів [12].

Однак ані США, ані РФ та КНР не готові до ослаблення своїх позицій як постійних членів Ради Безпеки ООН. Розблокуванню діяльності Ради Безпеки могла б допомогти процедура «консенсус мінус один» або навіть згода лише трьох з п'яти постійних членів для подолання вето, що актуально в світлі нещодавніх протиріч РФ та КНР з іншими постійними членами щодо можливості введення санкцій проти режиму Башара Асада в Сирії. Реалізація зазначених пропозицій вимагатиме внесення змін до Статуту ООН через механізм ст. 108, 109, який передбачає, що зміни до Статуту набувають чинності лише після ратифікації 2/3 членів Організації, включаючи всіх постійних членів РБ ООН.

Нами наведено декілька пропозицій щодо того, як ООН може покращити свою роль у цій сфері:

Реформа РБ ООН: Потрібно провести широкомасштабну реформу Східної та Західної груп безпеки ООН для відображення сучасної геополітичної реальності. Це допоможе забезпечити більшу легітимність рішень і більш ефективну роботу в умовах глобальної взаємозалежності.

Посилення миротворчих місій: ООН повинна активно залучатися до розвитку та реалізації миротворчих місій у конфліктних регіонах. Це включає в себе не лише військові, але й цивільні складові, такі як поліцейські сили, експертні групи та гуманітарну допомогу.

Підтримка дипломатичних зусиль: ООН повинна посилювати свою роль у веденні дипломатичних переговорів та пошуку мирного вирішення конфліктів. Це може включати посередництво, медіацію та сприяння укладанню міжнародних договорів.

Зміцнення прав людини та міжнародного права: ООН має підтримувати дотримання міжнародного права та прав людини як основний засіб забезпечення міжнародного миру та безпеки. Це включає в себе засудження порушень прав людини та використання міжнародних механізмів для їх запобігання та усунення.

Зміцнення механізмів попередження конфліктів: ООН має активно розвивати механізми раннього попередження конфліктів та реагування на них. Це включає в себе збір та аналіз інформації про потенційні конфлікти, сприяння діалогу між сторонами та розвиток стратегій протидії ескалації.

Ці пропозиції можуть допомогти ООН підвищити ефективність своєї ролі в забезпеченні міжнародного миру та безпеки, а також зробити світ безпечнішим та стабільнішим для всіх націй.

ВИСНОВКИ

Отже, у ході виконання дипломної роботи нами було дійдено наступних висновків:

1) Протягом усієї історії діяльність ООН як міжнародної організації супроводжував процес глобалізації. Організацію було сформовано після Другої світової війни, і практично одразу вона долучилася до розв'язання проблем глобального характеру, що полягали не тільки в питаннях забезпечення миру і безпеки, а й в інших сферах. Глобалізація принесла світові велику кількість переваг, однак, нарівні з ними, вона принесла і низку загроз, серед яких світові економічні кризи, зростання нерівності між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, погіршення стану довкілля та багато іншого.

Розв'язання зазначених проблем вимагало активізації колективних зусиль країн світу, в чому важливу роль зіграла ООН. На початку створення організації головним пріоритетом діяльності слугувало забезпечення миру і безпеки.

2) Головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки несе Рада Безпеки (РБ) ООН. Вона ж відіграє провідну роль у визначенні наявності загрози миру або акту агресії. Від імені Ради Безпеки спрямовуються заклики до сторін у суперечці врегулювати її мирним шляхом, а також даються рекомендації щодо методів або умов врегулювання.

Важливі та взаємодоповнювальні функції у справі зміцнення миру і безпеки поряд з іншими органами та установами ООН здійснюють Генеральна Асамблея (ГА) ООН і Генеральний секретар ООН. ГА ООН є основним дорадчим, директивним і представницьким органом ООН. Вона пропонує рішення і можливості для досягнення консенсусу з важких питань, будучи форумом для ведення дипломатичних переговорів і висловлення претензій. Питаннями миру і безпеки опікуються Перший комітет (питання роззброєння і міжнародної безпеки) і Четвертий комітет (спеціальні політичні питання і питання деколонізації).

3) Щодо сучасних криз і проблем, ООН піддають критиці за нездатність врегулювати проблему, де прямо чи опосередковано стикаються інтереси постійних членів Ради Безпеки. Говорячи про внесок ООН у врегулювання сучасних конфліктів, зазначимо, що часто ООН здатна лише заморозити конфлікт, не дати перейти йому в гарячу стадію, але не розв'язати його повністю. Однак для населення в зонах протистояння припинення збройного насильства або недопущення вогню вже є визначальним фактором для збереження життя та здоров'я, тож говорити про неефективність ООН, якщо це було досягнуто за її допомогою, некоректно.

4) З лютого 2014 р. нове керівництво України, українські дипломати суттєво активізували діяльність на міжнародній арені з метою забезпечення масштабної міжнародної підтримки та потужного тиску на Росію заради перемоги українського народу над агресором і захисту Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Незважаючи на те, що з ініціативи України світова спільнота в рамках ООН неодноразово обговорювала питання Криму та подальшого масштабування російської агресії проти України й ухвалила низку важливих захисних документів, їх дієвість виявилась незначною, а голосування за них продемонструвало неоднозначне ставлення до російсько-української війни 2014–2023 рр. держав-членів ООН.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй щодо протидії агресії РФ проти України має досить суперечливий характер. Зокрема, Рада Безпеки ООН довела свою повну неспроможність через вето країни-агресора — РФ, постійного члена РБ. Зокрема, з початку широкомасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. і до вересня 2023 р. РФ скористалася своїм правом вето при голосуванні за п'ять проєктів Ради Безпеки щодо розпочатої нею війни в Україні й шість разів не голосувала за резолюції Генеральної Асамблеї ООН з питань цієї війни.

5) На сьогоднішній день склад РБ влаштований і діє методами, які були закладені ще в Ялті та Потсдамі. У РБ досі триває поділ на переможців і тих,

хто програв, де урізають права останніх, хоча з часу закінчення війни минуло понад 70 років.

Станом на сьогоднішній момент усі без винятку члени ООН поділяють думку про необхідність реформування РБ для надання більшої ефективності її роботі, але поки що немає варіанту, який влаштував би переважну більшість держав-членів. Іншими словами, досі не було висловлено жодної думки щодо порядку проведення реформування.

6) Для того, щоб співпраця і діалог НАТО і ООН залишалися значущими, вони повинні змінюватися і далі. У низці нещодавніх ініціатив уже знайшли своє відображення нові реалії, що змінюються.

Наприклад, у контексті порядку денного НАТО з проєктування стабільності розпочався діалог про потенційну співпрацю з новим Контртерористичним управлінням ООН. Аналогічним чином тривають попередні переговори про те, яким чином робота НАТО в галузі зміцнення етичних засад могла б доповнити ширшу діяльність ООН з реформи оборонного сектору.

7) Нами наведено декілька пропозицій щодо того, як ООН може покращити свою роль у цій сфері: реформа РБ ООН, посилення миротворчих місій, підтримка дипломатичних зусиль; зміцнення прав людини та міжнародного права; зміцнення механізмів попередження конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдирев В. І. Головні відомості про Організацію Об'єднаних Націй: Довідник. М.: Міжнародні відносини, 2015.
2. Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistupprezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477>
3. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем. К., 2006. С. 210.
4. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.
5. Глущенко О. Путін докладає зусиль, щоб формувати антизахідну коаліцію в ООН — ISW. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/1/7395968/>
6. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2010. 288 с.
7. Грачевська Т., Гірман А. Проблеми та перспективи реформування ООН: позиція України. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Ужгород, 2023. Вип. 1 (30). С. 56–66.
8. Гуменюк Б.І. Слово — зброя дипломата. К., 2022. С. 27–28.
9. Гутерріш на саміті G7: настав час реформувати Радбез ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-guterrish-oon-reforma/32421391.html>
10. Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 14. С. 317.
11. Зеленський в ООН запросив країни на саміт щодо «формули миру». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/19/7420549/>; Зеленський в ООН

- закликав до ядерного роззброєння Росії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/19/7420555/>
12. Зеленський пропонує реформувати ООН, щоб подолати вето Росії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/20/7420694/>
13. Зеленський: трибунал щодо Росії хочемо створити через резолюцію ООН. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/31/7395942/> 26 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/4. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
14. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2014–2016). К., 2017. С. 308–309.
15. Історія Криму в запитаннях та відповідях. К., 2015. С. 474–483.
16. Кислиця С. 75 років після війни. Статут ООН: жодних ілюзій. Україна дипломатична. Науковий щорічник. К., 2020. Вип. XXI. С. 306, 307.
17. Кінаш Н. Б. Міжнародна безпека як умова плюралістичної демократії. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. 425-427 с.
18. Кулеба Д. Зміцнюємо дипломатичний фронт заради перемоги України. Україна дипломатична. Науковий щорічник. К., 2022. Вип. XXIII. С. 9.
19. Кулеба Д. Зміцнюємо дипломатичний фронт заради перемоги України. Україна дипломатична. Науковий щорічник. К., 2022. Вип. XXIII. С. 11.
20. Кулеба Д. Українська дипломатія за 30 років незалежності України. Україна дипломатична. Науковий щорічник. К., 2021. Вип. XXII. С. 10.
21. Кулеба про реакцію ООН на підрив Каховської ГЕС: Набрали в рота води. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/9/7406199/>
22. Кулеба: Росію треба вигнати з Радбезу ООН, де вона сидить на троні безкарності. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/15/7393582/>

23. Міжнародне право: Підручник / Ліпкан В. А., Антипенко В. Ф., Акулов С. О. та ін. / заг. ред. В. А. Ліпкана. К.: КНТ, 2009. 752 с.
24. Мудра І. Як змінилися настрої в ООН з початку повномасштабної війни в Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/05/15/7402253/>
25. Олена Губар. 75-річчя ООН: Гутерріш закликав до посилення співпраці. URL: <https://www.dw.com/uk/75-richchia-oon-hutterish-zaklykav-do-posylennia-mizhnarodnoispivpratsi/a-55008328>
26. ООН розглядає резолюцію по російському нападу на Україну. URL: <https://intent.press/news/world/2022/oon-pidtrimala-zupinku-rosijskogo-napadu-na-ukrayinu/>
27. ООН у системі міжнародних відносин: історичний досвід і перспективи: Ювіл. наук. зб. К.: Либідь, 1995. 128 с.
28. Печончик Т. Нова резолюція ООН щодо Криму: десять змін, важливих для України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/19/7075262/>
29. Президент ПАР назвав 10 мирних ідей Африки щодо війни в Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/16/7407219/>
30. Президент Туреччини закликав реформувати Раду Безпеки ООН. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/5/7159221/>
31. Разумков центр. Проблеми зовнішньої політики та безпеки країни: думки та позиції експертів (лютий–березень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/problemy-zovnishnoi-polityky-ta-bezpeky-krainy-dumky-tapozytsii-ekspertiv-liutyi-berezen-2023r>
32. Реньов Є.В. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 538-541.
33. Скрипник О.М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. 226 с.
34. Співак В.М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. Київ: Логос, 2011. 416 с

35. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf 3
36. Сучасні міжнародні відносини: Підручник/ Ред. Торкунова А.В. М., 2010 Шлянцев Д.А. Міжнародне право. Курс лекцій. М.: Юстицинформ, 2012. 256 с.
37. США, Японія та країни ЄС закликали до реформи Ради Безпеки ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-reforma-rf/32377568.html>
38. Тищенко К. Зеленський: Не буде причини, що зупинить реформу Радбезу ООН. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/1/7396038/>
39. Тодоров І., Тодорова Н. ООН у протидії російській агресії в Україні. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Ужгород, 2023. Вип. 1 (30). С. 39.
40. Ушаков Н.А Міжнародне право: Підручник. М: Юрист, 2011. 304 с.
41. Чекаленко Л. У чому полягає механізм захисту ООН? За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У двох книгах. Київ, 2022. Книга 2. С. 1427.
42. Ядерна зброя РФ в Білорусі: МЗС вимагає зібрати Радбез ООН і дати сигнал Лукашенку. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/26/7395147/>
43. 1 ILC. Report of the International Law Commission on the Work of its 53rd Session (23 April 1 June and 2 July 10 August 2001). UN Doc A/56/10, 31–143.
44. Barber R.J. Cooperating through the General Assembly to end serious breaches of peremptory norms // International and comparative law quarterly. 2022. – Vol. 71, Iss. 1. P. 1–35. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/cooperating-through-the-general-assembly-to-end-serious-breaches-of-peremptory-norms/0012B86B2ACC226DD439EE301A6646>

45. General Assembly official records, 68 session: 80 plenary meeting. Thursday, 27 March 2014, New York. URL <https://digitallibrary.un.org/record/768577?ln=en>

46. International conflict and security law : a research handbook / Ed.: S. Sayapin, R. Atadjanov, U. Kadam, G. Kemp, N. Zambrana-Tevar, N. Quenivet. Hague, 2022. xxxii, 1497 p.

47. International Law Commission (ILC). Report of the International Law Commission on the Work of its 71st Session (29 April 7 June and 8 July apoc 9 August 2019). UN Doc A/74/10, 141–208.

48. Pobjie E. COVID-19 and the scope of the UN Security Council's mandate to address non-traditional threats to international peace and security. Heidelberg, 2021. 147 p. – (Max Planck Institute (MPIL) research paper series ; N 2020–41). URL: https://www.researchgate.net/publication/351242557_COVID-19_and_the_Scope_of_the_UN_Security_Council's_Mandate_to_Address_Non-Traditional_Threats_to_International_Peace_and_Security.

49. Resolution 2532 (2020). Adopted by the Security Council on 1 July 2020 / United Nations Security Council. 2020. S/RES/2532 (2020). URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2532.pdf

50. Resolution adopted by the General Assembly on 2 April 2020. 74/270. Global solidarity to fight the coronavirus disease 2019 (COVID-19) United Nations A/RES/74/270.

51. Ten Challenges for the UN. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.crisisgroup.org/b8-united-states/ten-challenges-un-2022-2023>

52. The Security Council of the United Nations. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://onu.delegfrance.org/> .

53. The UN Security Council at 75: Potential and Challenges. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://valdaiclub.com/>

АНОТАЦІЯ

Зелінська Д.Є. “ ООН ТА ЇЇ РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В СВІТІ ” – Рукопис.

Бакалаврська робота студентки IV-го курсу очної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавра спеціальності 292 “Міжнародні економічні відносини”. Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2024.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 69 сторінках друкованого тексту, у тому числі 1 рисунок, список використаних джерел налічує 53 найменувань.

У першому розділі “ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ”, досліджено історію виникнення та еволюцію принципів діяльності ООН як міжнародної організації, визначено структуру органів ООН та їх роль у сфері забезпечення миру та безпеки, також проаналізовано нормативно-правову базу ООН, її оцінку ефективності механізмів забезпечення миру.

У другому розділі “АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ”, охоплено огляд сучасного стану міжнародної безпекової ситуації в світі, здійснено аналіз основних проблем та викликів, що виникають перед ООН у сфері забезпечення миру та безпеки, а також було розглянуто розвиток відносин ООН-Україна у сфері забезпечення миру та безпеки.

У третьому розділі “ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ООН В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ”, досліджено напрями удосконалення структури органів ООН у сфері забезпечення миру та безпеки, проаналізовано розвиток відносин між НАТО і ООН, виклики та перспективи. В даному розділі також розглянуто та надано пропозиції щодо подолання

проблем у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки, прогнозування ролі ООН.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, забезпечення, мир, безпека, діяльність.